

26.11.2025

Irina Nieminen

Kansallisten sodan oikeussääntöjen käsikirjojen valmistelu: esiselvitys päätöksenteon tueksi

Ulkoministeriö
Utrikesministeriet

Ulkoministeriön julkaisuja 2025:9

Kansallisten sodan oikeussääntöjen käsikirjojen valmistelu: esiselvitys päättöksenteon tueksi

Irina Nieminen

Ulkoministeriö Helsinki 2025

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Ulkoministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-281-394-7

ISSN pdf: 2737-0844

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2025

Kansallisten sodan oikeussääntöjen käsikirjojen valmistelu: esiselvitys päätöksenteon tueksi

Ulkoministeriön julkaisuja 2025:9

Julkaisija Ulkoministeriö

Tekijä/t Irina Nieminen

Kieli suomi

Sivumäärä 62

Tiivistelmä

Esiselvityksessä kartoitetaan kansallisten sodan oikeussääntöjen käsikirjojen valmisteluprosessia. Käsikirjat ovat tyypillisesti valtion asevoimien tai puolustushallinnon julkaisemia asiakirjoja, jotka kuvaavat sodan oikeussääntöihin liittyvää valtiokäytäntöä ja kansallista tulkintaa. Suomella ei toistaiseksi ole tällaista käsikirjaa.

Esiselvityksen on toteuttanut HTM Irina Nieminen ulkoministeriön kansainvälisen oikeuden yksikön toimeksiannosta. Esiselvityksen tavoitteena on antaa ulkoministeriölle ja muille mahdollisen käsikirjahankkeen kannalta keskeisille tahoille tarvittavaa tietoa kansallisista käsikirjoista ja niiden valmisteluprosesseista mahdollisen kansallisen sodan oikeussääntöjen käsikirjan valmistelua koskevan päätöksenteon tueksi. Selvityksessä arvioidaan, miten laajasta hankkeesta on kysymys ja miten se olisi parhaiten toteutettavissa.

Johtopäätöksissä kannustetaan käsikirjahankkeen toteuttamiseen. Selvityksessä ei kuitenkaan esitetä kannanottoa siitä, millainen kansallisen sodan oikeussääntöjen käsikirjan tulisi olla. Varsinaisen kansallisen käsikirjan tarpeen määrittely ja muiden keskeisten rajausten tekeminen jäävät tulevan päätöksenteon ja mahdollisen käsikirjan valmistelusta vastaavien tahojen tehtäväksi.

Esiselvitys on toteutettu itsenäisesti eivätkä johtopäätökset välttämättä edusta ulkoministeriön näkemyksiä.

Asiasanat humanitaarinen oikeus, kansainvälinen oikeus, selvitys, käsikirjat

ISBN PDF 978-952-281-394-7

Asianumero VN/15974/2025

ISSN PDF 2737-0844

Hankenumero -

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-281-394-7>

Beredning av nationella handböcker om krigets lagar: förstudie till stöd för beslutsfattandet

Utrikesministeriets publikationer 2025:9

Utgivare Utrikesministeriet

Författare Irina Nieminen

Språk finska

Sidantal

62

Referat

I förstudien kartläggs processen för att utarbeta nationella handböcker om rättsregler i väpnade konflikter, dvs. krigets lagar. Handböckerna är i regel handlingar som publiceras av en stats försvarsmakt eller försvarsförvaltning och som beskriver statspraxis och den nationella tolkningen när det gäller krigets lagar. Finland har tills vidare ingen sådan handbok.

Förstudien har gjorts av förvaltningsmagister Irina Nieminen på uppdrag av utrikesministeriets enhet för folkrätt. Syftet med förstudien är att ge utrikesministeriet och andra aktörer som är centrala med tanke på ett eventuellt handboksprojekt sådan information om de nationella handböckerna och beredningsprocesserna som behövs för beslutsfattandet om att eventuellt bereda en nationell handbok om krigets lagar. I förstudien bedöms hur omfattande projektet är och hur det bäst kan genomföras.

I förstudiens slutsatser uppmuntras det till att genomföra ett handboksprojekt. I förstudien tas det dock inte ställning till hurdan en nationell handbok om krigets lagar bör vara. Att fastställa det egentliga behovet av en nationell handbok och göra andra väsentliga avgränsningar blir en uppgift för de aktörer som ansvarar för det kommande beslutsfattandet och beredningen av en eventuell handbok.

Förstudien har genomförts som en fristående utredning, och slutsatserna representerar inte nödvändigtvis utrikesministeriets ståndpunkter.

Nyckelord humanitär rätt, internationell rätt, utredning, handböcker

ISBN PDF 978-952-281-394-7

Ärendenummer VN/15974/2025

ISSN PDF 2737-0844

Projektnummer -

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-281-394-7>

Preparation of national law of armed conflict manuals: preliminary study to support decision-making

Publications of the Ministry for Foreign Affairs 2025:9

Publisher Ministry for Foreign Affairs of Finland

Author(s) Irina Nieminen

Language Finnish

Pages

62

Abstract

This preliminary study examines the process of preparing national manuals on the law of armed conflict (LOAC). LOAC manuals are typically documents published by a state's armed forces or defence administration and they describe state practice and national interpretations related to LOAC. Finland does not yet have a LOAC manual.

The preliminary study was carried out by Irina Nieminen, M.Sc. (Admin.), commissioned by the Unit for Public International Law of the Ministry for Foreign Affairs. The study report collates information on existing national LOAC manuals and how they have been prepared to support future decision-making on the preparation of a possible Finnish LOAC manual. The target audience is the Ministry for Foreign Affairs and other actors of key importance to a possible manual project in Finland. The report gives an estimate of the extent of the possible project and of the best ways to implement it.

In its conclusions, the report urges Finland to draw up a national LOAC manual. However, it does not take a stand on what kind of a LOAC manual Finland should prepare. Defining the need for a manual and outlining other key issues will be left to those responsible for making decisions about a possible manual and for its preparation.

The report is the result of an independent study, and its conclusions do not necessarily represent the views of the Ministry for Foreign Affairs.

Keywords humanitarian law, international law, report, manuals

ISBN PDF 978-952-281-394-7

Reference number VN/15974/2025

ISSN PDF 2737-0844

Project number -

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-281-394-7>

Sisältö

1	Johdanto	7
1.1	Kansainvälinen humanitaarinen oikeus ja sodan oikeussäntöjen käsikirjat	7
1.2	Esiselvityksestä	9
2	Suomi ja kansainvälinen humanitaarinen oikeus	12
2.1	Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden lähteet	12
2.2	Suomen sitoutuminen kansainväliseen oikeuteen	16
2.3	Viimeaikaiset muutokset	18
3	Kansalliset sodan oikeussäntöjen käsikirjat	20
3.1	Yleisesti kansallisista käsikirjoista	20
3.2	Kansallisten käsikirjojen roolit	21
3.3	Käsikirjojen ja niitä täydentävien ohjeiden määrä ja asiakirjahierarkia	25
3.4	Käsikirjan kohderyhmä, kieli ja omistajuus	27
3.5	Käsikirjojen laajuus	31
4	Kansallisten käsikirjojen valmistelu	35
4.1	Valmisteluprosessin kesto	35
4.2	Käsikirjan toteutus ja ohjaus	37
4.3	Käsikirjojen päivittäminen	38
4.4	Valmistelussa hyödynnettävä aineisto	42
5	Johtopäätökset	49
	Lähteet	52
	Liite 1. Suomen kansallisen sodan oikeussäntöjen käsikirjan sisällyshahmotelma ...	62

1 Johdanto

1.1 Kansainvälinen humanitaarinen oikeus ja sodan oikeussääntöjen käsikirjat

Tässä esiselvityksessä kartoitetaan ulkoministeriön tiedontarpeen mukaisesti kansallisten sodan oikeussääntöjen käsikirjojen valmisteluprosessia.¹ Kansalliset sodan oikeussääntöjen käsikirjat ovat tyypillisesti valtion asevoimien tai puolustus-hallinnon julkaisemia asiakirjoja, jotka kuvaavat sodan oikeussääntöihin eli kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen liittyvää valtiokäytäntöä ja kansallista tulkintaa. Kansallisella tulkinnalla tarkoitetaan tässä valtion ”oikeudellista mielipidettä siitä, että tiettyä käytäntöä noudatetaan voimassa olevana oikeutena” eli *opinio jurista*² sekä tätä epämuodollisempia viranomaisten ohjeita ja linjauksia. Raportissa käytetään nimitystä ’kansainvälinen humanitaarinen oikeus’ koko oikeudenalasta puhuttaessa. Käsikirjoihin viitataan kuitenkin ’sodan oikeussääntöjen’ käsikirjoina. Tämän esiselvityksen puitteissa käsitteitä pidetään yleisesti samaa tarkoittavina.

Kansainvälinen humanitaarinen oikeus, eli sodan oikeussäännöt, on kansainvälisen oikeuden sodankäyntiä eli voimankäytön rajoja, menetelmiä ja kohteita aseellisessa selkkauksessa sääntelevä osa-alue.³ Kansainvälisellä humanitaarisella oikeudella on kaksi pääasiallista tarkoitusta: ensinnäkin se pyrkii suojelemaan siviiliväestöä ja tiettyjä muita ihmisryhmiä sodankäynnin vaikutuksilta ja toiseksi se säätelee sodankäynnissä sallittuja menetelmiä ja välineitä. Tätä jakoa kutsutaan ajoittain humanitaarisen oikeuden kaksoisluonteeksi. Humanitaarisen oikeuden kaksoisluonteen ja siten kaikkien humanitaarisen oikeuden sääntöjen voidaan katsoa pyrkivän löytämään oikea suhde sotilaallisen välttämättömyyden (*military necessity*) ja inhimillisyyden (*humanity*) tavoitteiden kesken.⁴

-
- 1 Esiselvitys on toteutettu kesä-syyskuun 2025 välisenä aikana ulkoministeriön (UM) toimeksiannosta. Toteuttajana on HTM Irina Nieminen.
 - 2 Ulkoasiainministeriö 2015b, 15. Asiakirja on suomenkielinen käännös julkaisusta Henckaerts 2005.
 - 3 Takamaa 2005, 66.
 - 4 Schmitt 2010.

Vaikka kansainvälinen humanitaarinen oikeus tulee pääosin sovellettavaksi aseellisen selkkauksen jo alettua, kuuluu oikeudenalaan myös joitakin aina voimassa olevia velvoitteita. Näistä yksi merkittävimmistä on valtioihin kohdistuva velvollisuus kunnioittaa humanitaarista oikeutta sekä varmistaa humanitaarisen oikeuden kunnioitus.⁵ Erityisesti aseellisten selkkauksien ulkopuolella valtioiden tulee varmistaa kansainvälisen oikeuden kunnioitus tekemällä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden oikeussääntöjä tunnetuksi ('disseminaatio'). Tähän tunnetuksi tekemisen veloitteeseen kuuluu olennaisesti valtion velvollisuus antaa asevoimilleen kansainvälistä humanitaarista oikeutta koskevia ohjeita⁶ ja mahdollistaa humanitaarisen oikeuden tunnetuksi tekeminen ja opetus myös siviiliväestölle.⁷

Sodan oikeussääntöjen keskeisin tarkoitus on toimia keinona rajoittaa sodankäynnin vaikutukset aseellisen selkkauksen osapuoliin ja sodankäynnin tavoitteiden eli vastustajan taistelukyvyn tuhoamisen kannalta välttämättömiin toimiin aseellisen selkkauksen jo käynnistyttyä. Kansainvälinen humanitaarinen oikeus ei sääntele oikeutta sotaan tai pyri estämään aseellisen selkkauksen aikaisten taisteluiden ja sotilaallisten toimintojen tehokasta ja tarkoituksenmukaista toteuttamista.

Sotaa ja valtioiden turvautumista sodankäyntiin pyritään rajoittamaan muilla kansainvälisen oikeuden aloilla. Erityisesti tällainen erikoisala on voimankäytön (*use of force*) oikeutusta säätelevä *jus ad bellum*. Sodan oikeussäännöt eli *jus in bello* eivät ota kantaa aseellisen selkkauksen syntyyn tai siihen onko selkkauksella *jus ad bellum* -sääntöjen mukainen oikeutettu peruste.

Sodan oikeussääntöjä käsittelevät käsikirjat voidaan jakaa kahteen eri ryhmään: 1) kansainväliset käsikirjat ja 2) kansalliset käsikirjat. Käsikirjoja käytetään ensisijaisesti apuvälineinä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden systematisoinnissa ja tulkinnassa, mutta ne voivat toimia myös valtion työkaluina kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kehittämiseksi. Tämän esiselvityksen tarkastelun kohteena ovat näistä ryhmistä jälkimmäinen eli kansalliset käsikirjat, ja erityisesti kansallisen käsikirjan valmistelun tarkoitus ja valmistelussa huomioitavat tekijät.

5 Ulkoasiainministeriö 2015b, 51, säännöt 139 ja 144. Julkaisussa ilmaistut säännöt perustuvat Kansainvälisen Punaisen Ristin Komitean (*International Committee of the Red Cross, ICRC*) vuosina 1995–2005 toteuttamaan tapaoikeustutkimukseen: Henckaerts – Doswald-Beck (eds) 2005a ja 2005b.

6 Ulkoasiainministeriö 2015b, 51, sääntö 142.

7 Ulkoasiainministeriö 2015b, 51, sääntö 143.

1.2 Esiselvityksestä

Suomessa ei ole tällä hetkellä käytössä kansalliseksi sodan oikeussääntöjen käsikirjaksi tunnistettavaa asiakirjaa, joka ilmaisisi selkeästi kansallisen kannan siitä, kuinka sodan oikeussäännöt ymmärretään Suomessa ja kuinka ne otetaan huomioon Puolustusvoimien toiminnassa. Tämän esiselvityksen tavoitteena on antaa ulkoministeriölle ja asianmukaisille sidosryhmille tarvittavaa tietoa kansallisista käsikirjoista ja niiden valmisteluprosesseista mahdollista Suomen kansallisen sodan oikeussääntöjen käsikirjan valmistelua koskevan päätöksenteon tueksi. Tässä esiselvityksessä keskitytään arvioimaan: 1) miksi valtiot ovat päätyneet valmistelemaan kansallisia käsikirjoja ja 2) mitkä valinnat erottavat käsikirjat toisistaan.

Esiselvityksen tavoite huomioiden raportin ensimmäinen osa (toinen luku) täydentää johdannon esittelyä kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen kertaamalla Suomen kannalta keskeisimpiä kansainvälisen oikeuden lähteitä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden alalla. Tämän lisäksi luvussa käsitellään lyhyesti valtion velvollisuuksia suhteessa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden noudattamisen tehostamiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi sekä Suomen sitoutumista kansainväliseen oikeuteen. Esiselvityksen tehtävänannon kannalta keskeisiin kysymyksiin vastattaessa painopiste on kuitenkin raportin kolmannessa ja neljännessä luvussa. Kolmas luku tarkastelee kansallisten käsikirjojen tarkoitusta ja tehtäviä, eli sitä mihin tarkoitukseen käsikirjat valmistellaan. Neljäs luku keskittyy puolestaan tarkastelemaan joitain valmisteluprosessin kannalta keskeisiä elementtejä, ja antamaan tarvittavaa tietoa mahdollisen Suomen kansallisen käsikirjan valmistelun järjestämistä varten.

Neljännän luvun viimeisessä osassa tarkastellaan lisäksi erilaisia sodan oikeussääntöihin liittyviä aineistoja, joita on mahdollista hyödyntää tai on hyödynnetty kansallisten käsikirjojen valmistelun tukena. Tällaista aineistoa ovat muun muassa kansainväliset ja muiden valtioiden kansalliset käsikirjat, tuomioistuinkäytäntö, kansallinen viranomaisaineisto, kansainväliset *soft law* -asiakirjat sekä Punaisen Ristin Kansainvälisen Komitean (ICRC) julkaisemat käsikirjat ja tutkimukset. Myös muu tutkimusaineisto ja tieteisoppi kuuluvat osaksi tarkastelua.

Tarkastelujen toteuttamisessa hyödynnetään havaintoja, jotka on tehty vertailumalla akateemisen kirjallisuuden lisäksi kahdeksan eri valtion olemassa olevia kansallisia sodan oikeussääntöjen käsikirjoja. Vertailua on toteutettu varsinaisia käsikirjoja tarkastelemalla sekä perehtymällä käsikirjoihin liittyviin asiantuntijakirjoituksiin ja muuhun saatavilla olevaan asiakirja-aineistoon.

Verrokkimaina vertailussa toimivat Kanada⁸, Norja⁹, Ranska¹⁰, Saksa¹¹, Tanska¹², Uusi-Seelanti¹³, Yhdistynyt kuningaskunta¹⁴ ja Yhdysvallat¹⁵. Kaikilla valituista valtioista on käytössään 2000-luvulla valmistellut asiakirjat, jotka on luotu nimenomaan kansallisiksi käsikirjoiksi. Tarkastellut käsikirjat ovat kaikkien kyseisen valtion asevoimien puolustushaarojen yhteisiä käsikirjoja, eli niissä käsitellään sekä maa-, meri- ja ilmavoimien toimintoihin liittyviä sodan oikeussääntöjä yhdessä asiakirjassa. Tätä esiselvitystä varten toteutetussa vertailussa ei tarkastella yksittäisten puolustushaarojen sisäisiä sodan oikeussääntöjen käsikirjoja, mutta historiallisesti puolustushaara-kohtaiset käsikirjat ovat olleet pitkään yhteisiä käsikirjoja yleisempiä.¹⁶ Esiselvityksessä huomioidaan myös vuonna 2010 keskeneräiseksi jäänyt hanke Ruotsin kansalliseksi käsikirjaksi.¹⁷ Koska osaa käsikirjoista on päivitetty niiden alkuperäisen julkaisun jälkeen valmistelemalla kokonaan uusi asiakirja, huomioidaan tässä raportissa myös kyseisten valtioiden käsikirjojen ensimmäisistä versioista ja niiden valmistelusta saatavilla olevaa tietoa.

Kaikkien edellä lueteltujen osien on tarkoitus yhdessä vastata esiselvityksen keskeisiin kysymyksiin. Viidennessä luvussa – johtopäätökset – kerrataan esiselvityksen keskeiset havainnot ja pyritään perustelemaan, miksi Suomen viranomaisten olisi syytä harkita kansallisen sodan oikeussääntöjen käsikirjan valmistelun aloittamista.

8 B-GJ-005-104/FP-021.

9 Forsvaret 2025. Käsikirjan ensimmäisestä painoksesta Forsvaret 2013 on julkaistu myös englanninkielinen versio: *Manual of the Law of Armed Conflict (Norwegian Armed Forces 2018)*.

10 Faure – Stamminger (eds) 2022, sekä käsikirjan englanninkielinen versio: Faure – Stamminger (eds), Gautier (trs) 2022.

11 Saksan käsikirjan viimeisin versio on Bundesministerium der Verteidigungin vuonna 2018 julkaisema asiakirja: *Zentrale Dienstvorschrift (ZDv) A-2141/1, Version 3 ('ZDv A-2141/1')*; Saksan aikaisempi kaikkien puolustushaarojen yhteinen käsikirja vuodelta 1992 tunnettiin nimellä *ZDv 15/2* Näiden lisäksi vertailun tukena on hyödynnetty myös *ZDv 15/2* -käsikirjan vuoden 2013 versiosta tehtyä englanninkielistä käännöstä: *Law of Armed Conflict – Manual 2013*.

12 Rynkeby Knudsen (ed.) 2016a, käsikirjan englanninkielisen käännöksen osalta, ks. Rynkeby Knudsen (ed.) 2016b.

13 DM 69 (2 ed) Vol 4.

14 JPS 383.

15 DoD Manual 2015, DoD Manual 2016a, DoD Manual 2016b, DoD Manual 2023. Yhdessä näihin asiakirjoihin viitataan nimellä 'DoD Manual'.

16 Kanadan käsikirja on tunnustettu ensimmäiseksi avoimesti julkaistuksi puolustushaarojen yhteiseksi kansalliseksi käsikirjaksi, ks. Fenrick 2008, 93.

17 SOU 2010:72.

Osa käsikirjoista ja niiden valmistelusta tehdyistä havainnoista ilmaistaan yleisinä havaintoina, eikä niitä välttämättä sidota tietyn käsikirjan yhteyteen. Esiselvityksessä on kuitenkin pyritty huomioimaan, että asiantuntijoiden kirjoitukset ja arviot kansallisten käsikirjojen valmisteluista liittyvät tyypillisesti tietyn valtion käsikirjan valmisteluprosessiin, erikoispiirteisiin tai kansalliseen kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tulkintaan, joka voi osaltaan vaikuttaa havaintojen soveltuvuuteen Suomen kansallisessa kontekstissa. Käsittelyyn liittyvä kansallinen käsikirja pyritään mainitsemaan aina, kun se on tarkasteltavan asian kannalta välttämätöntä ja edesauttaa esiselvityksessä tehtyjen havaintojen esittämistä. Yleistason havaintoja on tällöin vältetty. Tiettyihin käsikirjoihin viittaavien esimerkkien valinnassa käytettyjä kriteerejä ovat ensiksi käsikirjasta ja sen valmistelusta saatavilla oleva tieto ja toiseksi käsikirjojen välinen variaatio liittyen käsiteltävään aiheeseen. Näistä syistä kaikissa raportin kohdissa ei ole ollut tarkoituksenmukaista tuoda esiin esimerkkejä jokaisesta verrokkikäsikirjasta, vaan esimerkeillä pyritään antamaan tarvittavaa lisäkontekstia edesauttamaan mahdollista tulevaa päätöksentekoa.

Koska esiselvitys koskee kansallisten käsikirjojen valmistelua, ei ole ollut tarkoituksenmukaista tarkastella yksittäisiä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sääntöjä ja niihin liittyvää kansallista tulkintaa. Viittaukset yksittäisiin humanitaarisen oikeuden kysymyksiin ovat nousseet esiin muun tutkimuksen myötä, ja niitä on sisällytetty raporttiin ainoastaan siinä määrin kuin on katsottu tarpeelliseksi varsinaisen asian käsittelyn kannalta.

Esiselvitykseen kuuluu toimeksiannon mukaisesti myös hahmotelma mahdollisen Suomen sodan oikeussääntöjen käsikirjan rungoksi, joka löytyy raportin lopusta (liite 1). Käsikirjan rungon muodostamisessa on hyödynnetty verrokkikäsikirjoista ja muusta kirjallisuudesta tunnistettuja sodan oikeussääntöjen sääntöryhmiä. Kuten muut tässä esiselvityksessä esitellyt seikat, käsikirjojen rakenteen huolellinen suunnittelu voi palvella käsikirjan tarkoitusta ja suunnitellun käytettävyyden tosiasiallista toteutumista. Rakenteen ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sääntöryhmien tarkastelu on kuitenkin laajuutensa vuoksi jätetty tämän esiselvityksen ulkopuolelle ja jää mahdollisen käsikirjan toteuttavan tahon tehtäväksi.

2 Suomi ja kansainvälinen humanitaarinen oikeus

2.1 Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden lähteet

Kansainvälisen oikeuden keskeiset lähteet ovat valtiosopimukset ja kansainvälinen tapaoikeus.¹⁸ Täten myös kansainvälisen humanitaarisen oikeuden keskeisimpänä perustana toimii joukko valtiosopimuksia ja kansainvälinen tapaoikeus.

Suomea sitovia valtiosopimuksia

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden keskeisimmän valtiosopimusperustan luovat Haagin rauhankonferensseissa vuosina 1899 ja 1907 tehdyt sopimukset,¹⁹ jotka sääntelevät lähtökohtaisesti aseellisen selkkauksen osapuolien toimintaa taistelukentällä eli sodankäynnin menetelmiä ja välineitä, sekä vuoden 1949 neljä Geneven sopimusta,²⁰ jotka vuorostaan säätelevät taistelukentän ulkopuolista toimintaa eli suojelevat taisteluiden ulkopuolisia henkilöitä aseellisen selkkauksen aikana. Suomi on liittynyt kaikkiin voimassa oleviin Haagin toisessa rauhankonferenssissa vuonna

18 Kansainvälisen oikeuden muita tunnustettuja lähteitä ovat Kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön (SopS 1/1956) 38 artiklan mukaisesti: sivistyskansojen tunnustamat yleiset oikeusperiaatteet, oikeudelliset ratkaisut sekä eri maiden etevimpien tutkijoiden opit.

19 Vuoden 1907 toisessa rauhankonferenssissa solmituista sopimuksista erityisesti sopimukset IV–XII (SopS 11/1924) kuuluvat humanitaarisen oikeuden alaan.

20 Geneven sopimus maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta (SopS 8/1955 ja sitä koskeva muutos SopS 23/1994) ('GC I'); Geneven sopimus merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta (SopS 8/1955) ('GC II'); Geneven sopimus sotavankien kohtelusta (SopS 8/1955) ('GC III'); Geneven sopimus siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana (SopS 8/1955) ('GC IV').

1907 hyväksytyistä valtiosopimuksista, sekä kaikkiin neljään Geneven sopimukseen. Näiden lisäksi Suomi on ratifioinut kaikki kolme Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirjaa.²¹

Humanitaarisen oikeuden alaan kuuluu myös joitakin myöhempiä täydentäviä valtiosopimuksia, joista Suomi on ratifioinut muun muassa kulttuuriomaisuuden suojelemista aseellisen selkkauksen sattuessa koskevan yleissopimuksen (SopS 92–93/1994) pöytäkirjoineen (SopS 93/1994; SopS 152/2004), yleissopimuksen ympäristön muuttamismenetelmien sotilaallisen tai muun vihamielisen käytön kieltämisestä (SopS 60/1978), lapsen oikeuksien yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin (SopS 30–31/2002), sekä kansainvälisen rikostuomioistuimen perustamista koskevan Rooman perussäännön (SopS 56/2002).

Kansainvälinen tapaoikeus

Kansainvälinen tapaoikeus on valtiosopimusten ohella yksi keskeisimmistä kansainvälisen oikeuden lähteistä. Tämä kirjoittamattomien sääntöjen varaan rakentuva oikeuslähde ilmentää yleistä valtiokäytäntöä sekä valtioiden käsitystä siitä, että sääntö on luonteeltaan oikeudellisesti sitova. Kansainvälinen tapaoikeus lähtökohtaisesti sitoo kaikkia valtioita yhtäläisesti, pois lukien sellaiset valtiot, jotka johdonmukaisesti kieltäytyvät tunnistamasta tapaoikeuden sääntöä velvoittavaksi oikeussäännöksi.²²

Valtiosopimusten ja kansainvälisesti hyväksytyjen tapaoikeuden sääntöjen lisäksi monella valtiolla on kansallisten säädösten, tuomioistuinratkaisujen, sisäisten määräysten ja poliittisten näkökantojen kautta ilmenevää kansallista valtiokäytäntöä, joka voi tarkoittaa sitä, että kansallinen liikkumatila sääntöjä sovellettaessa on kansainvälisen oikeuden tunnistettuja sääntöjä ja niiden hyväksytyjä tulkintoja rajatumpaa. Yksimielisyyttä ei aina ole myöskään siitä, miten sääntöjä tulee soveltaa erilaisissa käytännön tilanteissa.

21 Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (I pöytäkirja) (SopS 82/1980) ('LP I'); Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (II pöytäkirja) (SopS 82/1980) ('LP II'); Geneven vuoden 1949 yleissopimusten lisäpöytäkirja uuden tunnusmerkin käyttöön otosta (III pöytäkirja) (SopS 33/2009) ('LP III').

22 Nk. 'sinnikäs kieltäytyjä' eli *persistent objector*, ks. Koskenniemi – Kari 2020.

Pelkkä valtiokäytäntö ei riitä luomaan uutta kansainvälistä tapaoikeutta, ellei käytäntö heijasta laajempaa käsitystä valtiokäytännön suhteesta kansainväliseen oikeuteen. Siksi yhtäältä yleisen valtiokäytännön olemassaolo ja tämän käytännön ymmärtäminen voimassa olevan oikeuden vaatimusten mukaiseksi (*opinio juris*) ovat tapaoikeuden välttämättömät elementit. Jotta valtiokäytännön katsottaisiin olevan kansainväliselle tapaoikeudelle asetetun vaatimuksen mukaisesti 'yleistä', on sen katsottava olevan riittävän laajaa, edustavaa ja yhtenäistä.

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kehitys ja kehittäminen

Kansainvälinen humanitaarinen oikeus on vahvasti reaktiivinen oikeudenala, jonka suurimmat kehitysaskleet ovat historiallisesti seuranneet erinäisiä aseellisia selkkauksia.²³ Kansainvälisen oikeuden alalla valtioilla on keskeinen asema kansallisen humanitaarisen oikeuden kehittäjinä. Tämä ei ole tarkoittanut sitä, ettei tietoisopilla, asiantuntijoilla tai ei-kansallisilla järjestöillä olisi ollut roolia oikeussääntöjen kehittämisessä vaan korostaa sitä, että säännöt ovat vakiintuneet oikeudellisesti sitoviksi vasta valtioiden hyväksynnän kautta. Viime vuosikymmenten aikana on kuitenkin voitu havaita, että valtiot ovat olleet yhä enenevässä määrin haluttomia ilmaisemaan oikeudellista mielipidettään, mikä on johtanut asiantuntijoiden ja ei-kansallisten järjestöjen lisääntyneeseen vaikutusvaltaan sääntöjen kehittämisessä.²⁴

Puutteet valtiokäytäntöä perustelevien oikeudellisten näkemysten ilmaisussa mahdollistavat sen, että tutkijoiden ja ei-kansallisten toimijoiden ja järjestöjen asema kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kehittäjinä ja tulkitsijoina vahvistuu entisestään. Perinteisesti kansainvälisen oikeuden kehittäminen ja tulkinta ovat olleet nimenomaan valtioiden tehtäviä.²⁵ Tämä muutos tarkoittaa sitä, että valtiot – oman toimintansa seurauksena – ovat vaarassa joutua sivurooliin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kehittämisessä. Ylläpitämällä aktiivista roolia kansainvälisen humanitaarisen oikeuden alalla valtiot voivat edistää oikeussääntöjen noudattamista ja täytäntöönpanoa. On tärkeä huomioida, että samoin kuin erinäisillä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kysymysten parissa toimivilla kansainvälisillä järjestöillä – kuten ICRC:llä – myös valtioilla on omia intressejä vaikuttaa siihen, kuinka kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sääntöjä tulkitaan.

23 Takamaa 2005, 65; Schmitt – Watts 2015, 173.

24 Schmitt – Watts 2015, 174–175, 198.

25 Schmitt – Watts 2015, 176.

Suomessa kansainvälisen oikeuden kehittäminen ja muut kansainvälistä oikeutta koskevat asiat, valtiosopimusoikeudesta johtuvat tehtävät sekä valtion ulkopolitiittisesti merkittävien kannanottojen ilmoittaminen muille valtioille ja kansainvälisille järjestöille kuuluvat ulkoministeriön (UM) toimenkuvaan siltä osin kuin ne koskevat ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa eivätkä kuulu jonkin toisen ministeriön toimialaan. UM:n tehtäviin kuuluu myös tarvittaessa edustaa Suomea kansainvälisissä tuomioistuimissa (Valtioneuvoston asetus ulkoministeriöstä, 1171/2005, 1 §).

Ulkoministeriö osallistuu aktiivisesti kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kehittämiseen ja täytäntöönpanon vahvistamiseen. UM:n ohjauksen alaisuudessa toimii vuonna 1993 perustettu kansallinen kansainvälisen humanitaarisen oikeuden työryhmä, joka kokoaa yhteen valtiohallinnon ja järjestöjen edustajia. Valtionhallinnosta työryhmässä ovat edustettuina ulko-, puolustus-, sisä-, opetus- ja kulttuuri-, sosiaali- ja terveysministeriö sekä Puolustusvoimat. Järjestöedustajina työryhmässä ovat ainakin Suomen Punainen Risti (SPR), Suomen Humanitaarisen Oikeuden Seura (SHOS) ja Amnesty Internationalin Suomen jaosto.²⁶ Humanitaarisen oikeuden työryhmän tehtäviin kuuluu koordinoita humanitaarisen oikeuden tunnetuksi tekemistä ja täytäntöönpanoa ja seurata humanitaarisen oikeuden kehitystä ja kehityksen vaikutuksia Suomelle.²⁷

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kehittämistä koskevat puolustuspoliittiset kysymykset kuuluvat puolustusministeriön (PLM) toimialaan Puolustusvoimien toimintaa ohjaavana ja sitä valvovana tahona (Valtioneuvoston asetus puolustusministeriöstä, 375/2003, 1 §). Puolustusministeriön tehtäviä ovat muun muassa puolustuspolitiikan valmistelu ja toimeenpano, sotilaallinen maanpuolustus, kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittaminen sekä sotilaallinen kriisinhallinta ja rauhanturvaaminen. Sotilaskoulutusta antaa Puolustusvoimat puolustusministeriön ohjauksessa.

26 International Committee of the Red Cross (ICRC) 2014, 16.

27 Ulkoministeriö 2025; ICRC 2014, 16.

2.2 Suomen sitoutuminen kansainväliseen oikeuteen

Suomen tärkeimmiksi ja keskeisimmiksi arvoiksi katsotaan demokratia, oikeusvaltioperiaate, kansainvälinen oikeus ja ihmisoikeudet, rauha, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.²⁸ Suomi onkin lausuntojen perusteella sitoutunut tiiviisti kansainväliseen järjestykseen ja oikeuteen sekä tukemaan sääntöpohjaista kansainvälistä yhteistyötä ja kansainvälisen oikeuden kunnioitusta.

Erinäisten konfliktien, aseellisten selkkausten ja muiden jännitteiden lisääntyminen niin globaalisti kuin myös alueellisesti haastaa kansainvälistä oikeutta ja korostaa sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän vahvistamiseksi tehtävän työn merkitystä.²⁹ Suomen arvoista erityisesti kansainvälisen oikeuden, demokratian ja ihmisoikeuksien puolustaminen ulottuu myös konfliktitilanteisiin. Vuoden 2024 ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa Suomi on painottanut, että ”kansainvälisen humanitaarisen oikeuden edistäminen ja rankaisemattomuuden vastainen toiminta” tulee pitää konfliktitilanteissa erityisen huomion kohteina.³⁰

Kansainvälisen oikeuden ja kansallisen lainsäädännön suhteesta

Suomessa kansainvälisten sopimusten voimaansaattaminen vaatii lähtökohtaisesti asetusta tai lakia, jolla sopimus saatetaan osaksi kansallista oikeutta. Voimaan saatetuilla sopimuksilla on tavallisen lain tasoinen asema kansallisessa oikeushierarkiassa, mutta useissa yksittäisissä laeissa on kyseisten lakien soveltamisala asetettu toissijaiseen asemaan kansainväliseen oikeuteen nähden. Yleisen oikeusperiaatteen mukaan kansallinen lainsäädäntö ei anna valtiolle pätevää perustetta poiketa kansainvälisistä velvoitteistaan.

Kansallisesta lainsäädännöstä on mahdollista löytää useita edellä mainitun kaltaisia velvoitteita noudattaa kansainvälistä oikeutta. Muun muassa puolustustilalain (1083/1991) 7 §:n 2 momentin mukaan puolustustilalakia sovellettaessa on noudatettava niitä Suomen lain soveltamisalan rajoituksia, jotka johtuvat Suomea velvoittavista kansainvälisistä sopimuksista tai kansainvälisen oikeuden yleisesti tunnustetuista säännöistä. Tällä säännöksellä on merkitystä Puolustusvoimien toiminnassa aseelliseen selkkaukseen reagoimisessa ja Suomen itsenäisyyden tai oikeusvaltion turvaamisessa. Myös Puolustusvoimista annetun lain (551/2007, PVL) 4 §:n mukaan kansainvälinen oikeus sitoo Puolustusvoimien sotilaallisten

28 Valtioneuvosto 2024, 8.

29 Valtioneuvosto 2024, 20.

30 Valtioneuvosto 2024, 42.

voimakeinojen käyttöä hyökkäyksen kohdistuessa Suomeen. Puolustusvoimien kansainvälisen oikeuden alainen asema on ulotettu myös Suomen valtionrajojen ulkopuolella tapahtuvaan kansainväliseen toimintaan (PVL 12 §; Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta, 211/2006, KrihaL, 1 §; Laki kansainvälistä apua, yhteistoimintaa tai muuta kansainvälistä toimintaa koskevasta päätöksenteosta, 418/2017, 1 §).

Suomen vähäinen valtiokäytäntö

Suomella on vain vähän kokemusta osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin selkkauksen osapuolena eli tilanteissa, joissa kansainvälinen humanitaarinen oikeus on pääasiallinen sovellettava oikeudellinen kehys. Tämä johtuu siitä, että toisen maailmansodan jälkeen Suomi on osallistunut kansainvälisissä sotilaallisissa toiminnoissa pääosin kriisinhallinta-, rauhanturva- ja koulutusoperaatioihin, jolloin Suomen Puolustusvoimien joukot eivät ole olleet aseellisen selkkauksen osapuolia vaan rinnastuneet kansainvälisoikeudelliselta asemaltaan pääasiassa siviili-toimijoihin. Vuonna 2017 kansainvälisen avun antamista ja pyytämistä koskevasta päätöksenteosta annetun lain (418/2017, nimike muutettu L:lla 1303/2022, Laki kansainvälistä apua, yhteistoimintaa tai muuta kansainvälistä toimintaa koskevasta päätöksenteosta) säätämisen jälkeen Suomen Puolustusvoimien mahdollisuudet osallistua sotilaallisten toimintojen toteuttamiseen myös Suomen valtioalueen ulkopuolella ovat kuitenkin laajentuneet merkittävästi.³¹ Käytännön kokemuksen puute tarkoittaa kuitenkin sitä, että Suomessa on vähän sotilaallisten toimintojen toteuttamisen kautta muodostunutta kansainvälisen humanitaarisen oikeuden valtiokäytäntöä. Valtiokäytännön puutteen voidaan katsoa osin haastavan, mutta myös perustelevan tarvittavan oikeudellisen mielipiteen muodostamisen ja ilmaisemisen merkitystä.³² Yhden tulkinnan mukaan valtion oikeudellisten mielipiteiden ilmaisut voivat kantaa toimien oikeudellisuuden arvioinnissa enemmän painoa kuin aseellisen selkkauksen aikana muodostunut valtiokäytäntö.³³

Salassapidon vaikutus

Tässä yhteydessä on otettava huomioon myös velvollisuus salata viranomais-ten ja Puolustusvoimien asiakirjoja kansainvälisten suhteiden, valtion turvallisuuden tai maanpuolustuksen edun turvaamiseksi (Laki viranomaisten toiminnan

31 Tarkempi katsaus kansainvälisen avun antamista ja pyytämistä koskevasta päätöksenteosta annetun lain vaikutuksiin sotilaallisiin toimintoihin osallistumiseen, ks. esim. Tuura 2018.

32 Valjataga 2018, 4.

33 Dehn 2015.

julkisuudesta, 621/1999, 24 §). Salassapito voi johtaa siihen, että hallinnon ja Puolustusvoimien ulkopuolisten tutkijoiden ja toimijoiden on vaikea selvittää kansallisia kantoja ja niiden taustoja riittävän perusteellisesti osallistuakseen kansainvälistä humanitaarista oikeutta kehittävään keskusteluun. Koska kansallisen kannanmuodostuksen tulee olla riittävän selkeää ja kansallinen käytäntö ei ole tois-
 taiseksi mahdollistanut tehokkaan asiantuntijatutkimuksen toteuttamista, tarve valtionhallinnosta lähtöisin oleville oikeudellisille kannanotoille korostuu. Myös kansainvälisen yhteistyön tiivistyminen puoltaa selkeiden kansallisten oikeudellisten mielipiteiden ilmentämistä.

2.3 Viimeaikaiset muutokset

Suomen sotilaallisessa toimintaympäristössä on tapahtunut useita muutoksia viimeisen parin vuoden aikana. Näistä keskeisimpänä voidaan pitää Suomen täysjäsenyyttä Pohjois-Atlantin puolustusliitossa (Nato).

Muutoksiin on vaikuttanut keskeisesti heikentynyt ja vaikeasti ennakoitava turvallisuustilanne niin Euroopan kuin myös erityisesti Suomen kansallisessa toimintaympäristössä. Tämän heikkenemisen keskiössä on pitkälti Venäjän täysimittainen hyökkäyssota Ukrainassa helmikuusta 2022 lähtien. Myös päätöstä irtautua Ottawan sopimuksesta perusteltiin heikentyneellä turvallisuustilanteella.³⁴

Eryteisesti Suomen irtautumisella Ottawan sopimuksesta voi olla laajempia vaikutuksia kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kunnioitukseen, sekä Suomen profiiliin ja vaikuttamismahdollisuuksiin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden puolustajana. Hallituksen esityksessä on todettu irtisanomisen olevan ”negatiivinen signaali tilanteessa, jossa sääntöpohjaista kansainvälistä järjestelmää haastetaan ja valikoivaa suhtautumistapaa kansainvälisiin velvoitteisiin kritisoidaan.”³⁵ Ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon mukaisesti ”Suomelle pienenä yhteistyöstä riippuvaisena maana on keskeistä, että kansainvälinen järjestys pohjautuu sääntöihin, ei voimankäyttöön.”³⁶

Ottawan sopimuksesta irtisanoutumisen kaltaisia päätöksiä tehdään ja arvioidaan Suomessa pääosin kansallisen puolustusvalmiuden ja -kyvyn varmistamisen lähtökohdista. Näyttää olevan harvinaisempaa, että päätöksenteossa huomioidaan

34 HE 56/2025 vp.

35 HE 56/2025 vp, 21.

36 Valtioneuvosto 2024, 42.

julkisesti päätösten vaikutukset Suomen osallistumiseen kansainvälisiin sotilaallisiin operaatioihin. Toistaiseksi Suomen Puolustusvoimien joukot eivät ole osallistuneet sellaisiin kansainvälisiin toimintoihin, joissa niiden olisi katsottu olevan aseellisen selkkauksen osapuoli, mutta tämä ei tarkoita sitä, etteikö Suomen joukkojen olisi tiedettävä, kuinka toimia lainmukaisesti aseellisen selkkauksen aikana niin kotimaassa kuin ulkomailla. Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden koulutuksella ja sen integroimisella harjoittelutoimintaan samoin kuin Puolustusvoimien oikeudellisilla neuvonantajilla on keskeinen rooli sen varmistamisessa, että sääntöjä noudatetaan.

3 Kansalliset sodan oikeussäntöjen käsikirjat

3.1 Yleisesti kansallisista käsikirjoista

Kansallisilla sodan oikeussäntöjen käsikirjoilla on pitkä historia. Ensimmäisenä kansallisena käsikirjana pidetään *'the Lieber Code'* -nimellä tunnettua asiakirjaa, joka julkaistiin Yhdysvaltojen sisällissodan aikana vuonna 1863.³⁷ Tällä Lieberin sääntöksi kutsutulla asiakirjalla ja muilla sitä seuranneilla kansallisilla käsikirjoilla, asevoimien joukoille annetuilla ohjeilla sekä asevoimien sisäisillä perinteillä ja sotilaiden moraalikäsitteillä oli merkittävä vaikutus ensimmäisten sodan oikeussäntöjä kodifioivien valtiosopimusten kehittymiseen 1800-luvun lopulta alkaen.³⁸

Kansallisten käsikirjojen pääasiallisena tehtävänä on tallentaa valtiokäytäntöä ja ilmaista valtion oikeudellista mielipidettä käsittelemällä oikeuden erikoisalalla. Kansalliset käsikirjat voivat toimia kansallisen oikeudellisen mielipiteen selkeimpänä ilmaisumuotona, erityisesti huomioiden, että aseellisen selkkauksen aikainen valtiokäytäntö saattaa usein ilmetä irrallisena valtion oikeudellisten mielipiteiden ilmaisuista.³⁹ Usein sodan oikeussäntöjen käsikirjat pyrkivät myös ilmaisemaan selkeästi, mutta kattavasti valtion asevoimiin kuuluville joukoille ja henkilöstölle mitä reunaehtoja sotilaallisten toimintojen toteuttamiselle kansainvälinen oikeus asettaa.

37 Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field, prepared by Francis Lieber, promulgated as General Orders No. 100 by President Lincoln, 24 April 1863. Tämä esiselvitys ei toimeksiannon rajauksen takia käsittele käsikirjojen historiaa tämän laajemmin. Aiheesta kiinnostuneet voivat lukea enemmän mm. Takamaa 2025.

38 Schmitt ja Watts 2015, 172.

39 Dehn 2015.

Toisin kuin kansainväliset käsikirjat,⁴⁰ kansalliset käsikirjat eivät pyri muodostamaan kansainvälisesti yhtenäistä näkökantaa sääntöjen merkityksestä, vaan ilmaisevat niitä tulkintoja, jotka valtio on jo omaksunut.⁴¹ Valtiokäytännön ja valtion oikeudellisten mielipiteiden ilmaisujen voidaan katsoa edesauttavan kansainvälisen tapaoikeuden kehitystä sekä ylläpitävän ja päivittävän jo olemassa olevien sääntöjen ajanmukaista tulkintaa.⁴²

Kansallisten käsikirjojen voidaan katsoa olevan merkittävä panos valtion sitoutumisessa humanitaarisen oikeuden määräysten noudattamiseen ja vahvistamiseen. Kansallisia käsikirjoja käytetään yhä enenevässä määrin todistusaineistona ja tukena humanitaarisen oikeuden sääntöjen ja niihin liittyvän valtiokäytännön ja oikeudellisen mielipiteen tunnistamisessa ja tulkitsemisessa sekä tutkimuksissa kuin myös tuomioistuimissa.⁴³ Johtuen osin tästä kehityksestä, valtioiden on katsottu olevan yhä enenevässä määrin varovaisia ilmaisemaan oikeudellisia mielipiteitään.⁴⁴

3.2 Kansallisten käsikirjojen roolit

Kansallisilla käsikirjoilla voidaan tunnistaa olevan kolme tapaa täyttää käsikirjan pääasiallista tehtävää eli ilmaista kansallista tulkintaa sodan oikeussäännöistä:

1. *Poliittisena asiakirjana* käsikirjat voivat vahvistaa valtion korkeimpien viranomaisten sitoutumista kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen ja sen noudattamiseen ilmaisemalla valtiota sitovien voimassa olevien valtiosopimusten, kansainvälisen tapaoikeuden ja humanitaarisen oikeuden yleisten periaatteiden muodostamat säännöt ja näihin liittyvän kansallisen valtiokäytännön ja oikeudellisen mielipiteen yhdessä asiakirjassa.

40 Kansainvälisistä käsikirjoista enemmän edellä raportin kappaleessa 4.4 kohdassa 'Tieteisoppi'. Kansainvälisistä käsikirjoista ovat kirjoittaneet mm. Garraway 2005; Schmitt 2024; sekä Takamaa 2025.

41 Garraway 2005, 431. Esimerkiksi Yhdysvallat on lausunut, että kansalliset käsikirjat eivät muodosta itsenäistä auktoritatiivista kansainvälisen oikeuden lähdettä, mutta ne voivat toimia todisteena valtiokäytännöstä yhdessä muun aineiston kanssa, ks. Bellinger – Haynes 2007, 445.

42 Schmitt – Watts 2015, 176–178.

43 Garraway 2005, 431, 434.

44 Esimerkkejä Yhdysvalloista kansallisen valtiokäytännön ja *opinio juris*en keskeisestä irtolaisuudesta ja haluttomuudesta vahvistaa valtion tulkintaa oikeudellisen säännön sisällöstä, sekä siitä kuinka ei-valtiolliset toimijat (kuten ICRC) ovat pyrkineet täyttämään näitä tulkinnassa siten syntyviä aukkoja, ks. Schmitt – Watts 2015, 186–189.

2. *Operatiivisena asiakirjana* käsikirjat voivat avustaa asevoimien jäseniä ja siviilihenkilöstöä päätöksien tekemisessä humanitaarisen oikeuden kysymyksiin liittyen sotilaallisten toimintojen toteuttamista harjoittelussa, valmistelussa tai toteutettaessa.
3. *Sodan oikeussääntöjen opetusta tukevina asiakirjoina* käsikirjat voivat toimia työkaluna opetettaessa asevoimien henkilöstölle sodan oikeussäännöistä ja siitä kuinka sotilaallisia toimintoja ja tavoitteita toteutetaan hyväksytyjen sääntöjen puitteissa.

Jako poliittisen, operatiivisen ja opetusta tukevan käyttötarkoituksen välillä ei ole selkeää. Useiden käsikirjojen sisältämät kuvaukset käsikirjan tarkoituksesta osoittavat, että kansalliset käsikirjat toteuttavat usein kaikkia edellä mainittuja tehtäviä. Joidenkin käsikirjojen välillä voidaan kuitenkin arvioida sitä, painottuuko käsikirjan käyttötarkoitus enemmän poliittisen vai operatiivisen tehtävän puolelle. Esimerkiksi Ranskan, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen käsikirjojen voidaan katsoa olevan luonteeltaan ja tarkoitukseltaan poliittisempia verrattuna Kanadan ja Uuden Seelannin operatiivisempiin käsikirjoihin.

Esimerkiksi Ruotsin käsikirjahankkeeseen liittyvissä asiakirjoissa todettiin, että Ruotsilla oli selvityksen aikana tarve ensi sijassa operatiivisesti käytettävälle käsikirjalle, ja vaikka käsikirjojen tehtävänä on myös ilmaista kuinka valtio arvioi voimassa olevaa kansainvälistä humanitaarista oikeutta, tulisi tämän tehtävän olla toissijainen operatiiviseen käytettävyyteen nähden.⁴⁵

Suomen osalta voi todeta, että arvio tarpeesta ja painotuksesta on hyvä tehdä käsikirjan valmistelua suunniteltaessa kuullen samalla keskeisiä sidosryhmiä. Mitä operatiivisemmasta oppaasta on kyse, sitä keskeisemmässä roolissa ovat Puolustusvoimat. Poliittisluonteisempi, kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tulkintoja sisältävä käsikirja puolestaan korostaisi ulkoministeriön ja puolustusministeriön roolia. Käsikirjan tyypistä riippumatta on olennaista, että kaikki keskeiset toimijat ovat sen valmistelussa mukana.

Valtioiden varovaisuus käyttää käsikirjoja oikeudellisten mielipiteiden ilmaisun välineenä

Kuten viime vuosikymmenten aikana on havaittu, valtiot ovat olleet entistä haluttomampia ilmaisemaan valtiota sitovia kantoja kansainvälisen oikeuden säännöistä ja tulkinnoista. Tämä on mahdollista havaita myös kansallisissa käsikirjoissa, sillä

45 SOU 2010:72, 625–627.

käsikirjojen roolia poliittisena työkaluna ja valtion tulkintalinjan ja käytännön ilmaisuina vieroksutaan tai ainakin sen mahdollista sitovuutta pyritään minimoimaan käsikirjoihin sisällytetyillä vastuuvapauslausekkeilla:

Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen käsikirjat molemmat sisältävät vastuuvapauslausekkeen, jonka tavoitteena on turvata valtion mahdollisuus irtautua valtionhallinnon käsikirjan sisältämistä tulkinnoista tarpeen vaatiessa.⁴⁶

Norjan käsikirjan ensimmäisessä painoksessa ilmaistaan käsikirjan olevan Norjan näkemys siitä, kuinka sodan oikeussääntöjä tulisi soveltaa, mutta toisessa painoksessa näkemys on Norjan puolustusvoimien.⁴⁷

Tanskan käsikirjassa tehty valinta esittää – tietyissä tilanteissa – lisäksi Tanskaan kohdistuviin velvoitteisiin. Tällaiset lisäykset saattavat jossain määrin ilmaista kansallista valtiokäytäntöä, mutta Tanskan käsikirjassa on ilmaistu selkein sanavalinnoin, että ne eivät kuvasta kansallista oikeudellista mielipidettä.⁴⁸

Vaikka valtion liikkumavaraa yritetään lisätä tämänkaltaisten vastuuvapauslausekkeiden turvin, voidaan katsoa, että niin pitkään kun asiakirjan valmistelijana toimii valtion viranomainen, kuten puolustusministeriö, tai viranomaisen valtuuttama taho, ja asiakirjaa levitetään tämän viranomaisen hyväksynnällä, yleisen kansainvälisoikeudellisen periaatteen mukaan asiakirja toimii valtion oikeudellisen kannan ilmaisuna, ja voi muodostaa oikeudellisia velvollisuuksia nojaten valtion vastuun periaatteeseen.⁴⁹ On ymmärrettävää, että mahdolliset muutokset kansainvälisen humanitaarisen oikeuden alalla vaikuttavat valtioiden tulkintoihin kansainvälisestä oikeudesta, mutta käsikirjojen ajantasaisuus tulisi ensi sijassa varmistaa asianmukaisella päivitysprosessilla, eikä pidättymällä oikeudellisen mielipiteen ilmaisusta.

46 JSP 383, viii; DoD Manual 2023, 1.1.1.

47 Vrt. Forsvaret 2013, 1, Norwegian Armed Forces 2018, 1 ja Forsvaret 2025, 1.

48 Rynkeby Knudsen 2016, 27.

49 Turns 2008, 68.

Operatiivisten ohjeiden ilmaiseminen julkisessa sodan oikeussääntöjen käsikirjassa

Operatiivisesti käytettävien käsikirjojen odotetaan olevan mahdollisimman tehokkaasti hyödynnettävissä tosiasiallisia sotilaallisia toimintoja suunniteltaessa ja toteutettaessa. Operatiivisten käsikirjojen tulee olla selkeitä ja ymmärrettäviä, jotta myös sotilashenkilöstö, jolla ei ole oikeudellista koulutusta voivat ymmärtää, mitä sääntö tarkoittaa sotilaallisten toimintojen toteuttamisen kannalta. Huolellinen käsikirjan rakenteen suunnittelu ja asianmukaisten ristiviittausten käyttö helpottaa käsikirjan operatiivista käyttöä, jolloin käyttäjän on mahdollista paikantaa käsikirjasta kunkin tilanteen kannalta relevantit säännöt ja niihin liittyvät huomiot.

Operatiiviseen toimintaan suoraan liittyvät tarkentavat kansallisten asevoimien ohjeet voidaan ilmaista käsikirjassa joko yksityiskohtaisesti tai viitaten asevoimien sisäisiin täydentäviin ohjeisiin:

Uuden Seelannin käsikirjassa vangin aseman määrittelyn kriteerit ja menettely aseman selvittämiseksi on avattu yksityiskohtaisesti.⁵⁰

Kanadan käsikirjassa samaista aihetta käsitellään vain suppeasti, mutta tarkempien yksityiskohtien osalta ohjataan asevoimien aihetta koskevaan sääntelyyn.⁵¹

Operatiivisesti hyödynnettävä käsikirja voi myös toimia apuvälineenä suunniteltaessa kansainvälisiä operaatioita, sotilaallista puolustusyhteistyötä ja yhteensovitettaessa toimintatapoja puolustusyhteistyökumppanien kanssa.

Käsikirjat sodan oikeussääntöjen opetusta tukevana materiaalina

Kansallisilla käsikirjoilla on usein myös kolmas, sodan oikeussääntöjen opetusta tukeva rooli. Käsikirjojen tulee lähtökohtaisesti olla selkeitä ja saavutettavia, jotta niitä voidaan hyödyntää tarkoituksen mukaisella tavalla poliittisessa tai operatiivisessa käytössä. Useiden kansallisten käsikirjojen katsotaan kuitenkin olevan hyödynnettävissä myös sodan oikeussääntöjen opetuksen tukena. Opetuksen tueksi

50 DM 69 (2nd ed) Vol 4, 12-34–12-36.

51 B-GJ-005-104/FP-021, 3-6, 10-2.

valmistelluksi asiakirjaksi voidaan verrokkikäsi kirjojen joukosta tunnistaa erityisesti Saksan käsikirja, joka on suunniteltu perustaksi sotilaiden kansainvälisen oikeuden koulutukselle.⁵²

Suomessa sodan oikeussääntöjen opetuksesta vastaavat keskeiset toimijat ovat Puolustusvoimat ja SPR. Suomessa käsikirjan mahdollisen opetuskäytön ei tulisi olla ensisijainen kriteeri käsikirjan valmisteluun liittyvässä päätöksenteossa, vaan käsikirjan valmistelun aikana ja julkaisun jälkeen sen käytettävyys sodan oikeussääntöjen opetusta tukevana materiaalina tulisi jättää opetuksesta vastaavien toimijoiden arvioitavaksi.

3.3 Käsikirjojen ja niitä täydentävien ohjeiden määrä ja asiakirjahierarkia

Käsikirjaa suunnitellessa on päätettävä myös, riittääkö yksi käsikirja ilmaisemaan tarvittavalla perusteellisuudella sekä käsikirjalta vaaditut oikeudelliset mielipiteet ja tulkinnat että käytännön operatiivisen ulottuvuuden, vai onko viranomaisilla tarvetta useammalle käsikirjalle, jotka painottavat käsikirjojen eri käyttötarkoituksia, mutta joilla on yhteinen tavoite. Ruotsin käsikirjaa koskevassa selvityksessä katsottiin, että Ruotsissa ei ole tarvetta moniportaiselle käsikirja- ja ohjehierarkialle,⁵³ mutta Yhdistyneessä kuningaskunnassa tällainen on katsottu keskeiseksi sodan oikeussääntöjen riittävän tunnetuksi tekemisen vaatimuksen toteuttamiseksi.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa kansallisilla käsikirjoilla on selkeä paikka kansallisessa sodan oikeussääntöjen asiakirjahierarkiassa:⁵⁴

1. Kansallinen käsikirja,⁵⁵ joka muodostaa korkeimman kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kansallisten asiakirjojen tason
2. Operatiiviset käsikirjat, jotka voidaan jakaa kahteen alatasoon:
 - 2.1 "Johtajan" käsikirjat⁵⁶
 - 2.2 "Sotilaan" käsikirjat⁵⁷

52 ZDv A-2141/1. Saksan käsikirja on osin myös poliittinen asiakirja, joka ilmaisee saksan puolustusministeriön tulkintaa humanitaarisen oikeuden soveltamisesta.

53 SOU 2010:72, 628.

54 Garraway 2005, 436.

55 JSP 383.

56 Garraway esittää esimerkkinä tämän tason asiakirjoista mm. Royal Navyn *Handbook on the Law of Maritime Operations* (BR 3012) (asiakirja ei ole julkisesti saatavilla), ks. Garraway 2005, 436.

57 Army Code 71130.

3. Operaatiokohtaiset ohjeet, kuten joukkojen asemaa koskevat sopimukset (*status of forces agreement, SOFA*) ja voimankäytösäännöt (*rules of engagement, ROE*).
4. *Aide memoire* -asiakirjat⁵⁸ ja sotilaan säännöt⁵⁹.

Myös muissa valtioissa on mahdollista tunnistaa käsikirjan asema osana kansallista asiakirjahierarkiaa:

Uuden-Seelannin käsikirja sitoo kaikkia Uuden-Seelannin puolustusvoimien (*New Zealand Defence Force, NZDF*) henkilöstöä virallisena palvelusohjesääntönä. Käsikirjan sisältö on suoraan alisteinen Uuden-Seelannin ratiomien valtiosopimusten ja kansainvälisen tapaoikeuden säännöille, kansallisille laeille, asetuksille ja tuomioistuinten päätöksille. Ristiriitatilanteessa nämä kansainvälisen ja kansallisen oikeuden lähteet ovat velvoittavia käsikirjan sijasta. Suhteessa Uuden-Seelannin puolustusvoimien sisällä annettuihin muihin käskyihin, käsikirjoihin ja ohjeisiin käsikirjan sisällöllä on ensisijainen asema.⁶⁰

Osana asiakirjahierarkiaa on hyvä huomioida myös kansainvälisten operaatioiden operaatio- tai maakohtaiset joukkojen asemaa koskevat sopimukset (*status of forces agreement, SOFA*) ja voimankäyttövaltuudet (*rules of engagement, ROE*), joilla on suuri merkitys joukkojen toiminnassa ja operaation suorittamisessa. Näiden asiakirjojen olemassaolo ei ole riippuvainen muiden mahdollisten sodan oikeussääntöjä käsittelevien kansallisten asiakirjojen olemassaolosta, mutta valtiokäytännön ja selkeän oikeudellisen mielipiteen ilmaisemisen voidaan katsoa tukevan myös näiden sopimusten valmistelua, ja Suomen kohdalla vahvistavan edelleen valtion sitoutumista kansainvälisen humanitaariseen oikeuteen.

58 JSP 381.

59 Vastaavuudeltaan sama kuin sotilaan säännöt Suomen Puolustusvoimissa, ks. Puolustusvoimat 2024, 139.

60 DM 69 (2nd ed) Vol 4, kohdat 1.1.2–1.1.4.

3.4 Käsikirjan kohderyhmä, kieli ja omistajuus

Käsikirjan kohderyhmä

Käsikirjojen kohderyhmän rajausta vaikuttaa olennaisesti käsikirjan käytettävyyteen. Eriytyisesti se vaikuttaa siihen, kuinka käsikirja kirjoitetaan ja millä tasolla se käsittelee sodan oikeussääntöjä. Täten käsikirjan kohderyhmän valintaan vaikuttavat sekä käsikirjan suunniteltu laajuus⁶¹ sekä sen asema osana kansallista asiakirjahierarkiaa.

Käsikirjan kohderyhmää tunnistessa voidaan käyttää apuna muun muassa seuraavia kysymyksiä: onko käsikirjan tarkoitus mahdollisesti olla viittausopas oikeudellisille neuvonantajille ja sotilaslakimiehille, operatiivinen ohje upseereille vai virallinen kansallinen kannanotto kansainväliselle yhteisölle? Tuleeko käsikirja ensisijaisesti puolustushallinnon ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden asiantuntijoiden käyttöön, vai voidaanko olettaa, että myös siviilit ja erikoistumattomat asiantuntijat pystyisivät hyödyntämään käsikirjaa?⁶²

Koska käsikirjojen tarkoituksena ei ole esittää toimintaohjeita kaikkiin mahdollisiin sotilaallisten toimintojen toteuttamisen ja suunnittelun aikana mahdollisesti vastaantuleviin skenaarioihin, vaan ilmaista kansainvälisestä humanitaarisesta oikeudesta johtuvat reunaehdot ja niiden kansallinen tulkinta, mahdollisia tarkempia määräyksiä eri henkilöstöryhmille voidaan antaa asiakirjahierarkiassa alempiasteisilla asiakohtaisilla ohjeilla. Tarkempiin ohjeisiin on mahdollista viitata käsikirjassa, jolloin sen hyöty eri kohderyhmille on helpompi sitoa osaksi yhtenäistä jatkumoa.⁶³

61 Käsikirjojen laajuutta käsitellään tarkemmin myöhemmin tässä raportissa, ks. raportin kappale 3.5.

62 Hayashi 2008, 39.

63 Ks. Kanadan esimerkki raportin sivulla 24.

Taulukko 1. Aiemmin esitetty Yhdistyneen kuningaskunnan sodan oikeussäntöjen asiakirjojen asiakirjahierarkia asiakirjojen ensisijaisilla kohderyhmillä täydennettynä.⁶⁴

Asiakirjan tyyppi	Ensisijainen kohderyhmä
Kansallinen käsikirja	Viranomaiset, asiantuntijat, asevoimien ylin johto, sotilaslakimiehet ja oikeudelliset neuvonantajat
Operatiiviset käsikirjat: ”Johtajan” käsikirjat	Upseerit
Operatiiviset käsikirjat: ”Sotilaan” käsikirjat	Aliupseeristo ⁶⁵
Operaatiokohtaiset ohjeet	Operaatioiden suunnitteluun ja toteutukseen osallistuva henkilöstö (kaikilla tasoilla)
<i>Aide memoire</i> -asiakirjat ja sotilaan säännöt	Miehistö

Käsikirja voi toimia muun muassa välineenä oikeudellisten neuvonantajien ja sotilaspäätäjien välisessä viestinnässä operatiivisia toimintoja suunnitellessa ja toteutettaessa.⁶⁶

Ranskan käsikirja on tarkoitettu erityisesti Ranskan asevoimien oikeudellisten neuvonantajien käytettäväksi operaatioiden toteuttamista tukevana aineistona,⁶⁷ mutta sen on myös tarkoitus ilmaista Ranskan tulkintaa sen asevoimien toimintaa koskevista säännöistä laajemmalle yleisölle.⁶⁸

Roberta Arnoldin mukaan kansainvälisoikeudellisten neuvonantajien ja sotilaslakimiehien ei kuitenkaan tulisi olla kansallisen käsikirjan ensisijainen kohderyhmä, sillä heillä on tarvittava oikeudellinen osaaminen kansainvälisestä humanitaarisesta oikeudesta sekä tarvittavat taidot hankkia sääntöjen tulkintaan vaikuttavaa aineistoa ja soveltaa niitä tietyn tapauksen kontekstissa.⁶⁹ *William Fenrick* onkin katsonut, että kansallisen käsikirjan ensisijaisena kohderyhmänä voivat toimia

64 Garraway 2005, 436.

65 ”Senior non-commissioned officers and junior officers”, Garraway 2005, 436.

66 SOU 2010:72, 626.

67 Faure – Stamminger 2022, 5, 21, 25.

68 Faure – Stamminger 2022, 21.

69 Arnold 2008, 120.

oikeudelliset asiantuntijat, jotka eivät ole erikoistuneet kansainväliseen humanitaariseseen oikeuteen, sekä asevoimien upseeristo, joka tarvitsee yksityiskohtaisempaa ymmärrystä sodan oikeussäännöistä operaatioiden suunnittelua ja toteuttamista varten.⁷⁰

Käsikirjan kieli

Käsikirjan tehtävän ja kohderyhmän voidaan myös katsoa vaikuttavan siihen millä kielillä käsikirjat katsotaan tarvittavaksi julkaista. Poliittista tehtävää toimittavien käsikirjojen, joiden tehtävänä on ilmaista valtion ymmärrystä kansainvälisestä humanitaarisesta oikeudesta, on tärkeämpää olla kansainvälisesti saavutettavia verrattuna asevoimien sisäisessä toiminnassa hyödynnettäviin käsikirjoihin. Suomessa Puolustusvoimien komentokielenä toimii suomen kieli (kielilaki, 423/2003, 39 §, 3 mom.), joten ensimmäinen versio käsikirjasta tulisi julkaista suomenkielisenä. Jos mahdollisen Suomen käsikirjan osalta tunnustetaan myös tarve kansainvälisesti ja poliittisesti käytettävälle käsikirjalle, tulisi englanninkielinen käännös käsikirjasta julkaista joko samanaikaisesti tai mahdollisimman pian suomenkielisen käsikirjan jälkeen. Ahvenanmaan erikoisasemasta johtuen myös ruotsinkieliselle versiolle käsikirjasta nähtäisiin olevan tarve.

Käsikirjan omistajuus

Myös käsikirjan omistajuudella eli sillä kenen toimeksiannosta tai nimellä käsikirja on valmisteltu ja julkaistu on merkitystä sille, tullaanko käsikirjaa hyödyntämään tarkoituksenmukaisesti. Erinäisiä sodan oikeussääntöjen käsikirjoja on julkaistu eri maissa myös asiantuntijoiden toimesta,⁷¹ mutta näillä, usein yleisteoksiksi luonnehdittavilla julkaisuilla, ei ole virallista asemaa kansallisena asiakirjana tai käsikirjana. Jos käsikirjaksi ilmaistun teoksen julkaisija tai valmistelun toimeksiantaja on jokin muu taho kuin valtion viranomainen, ei teoksen voida katsoa ilmaisevan valtion virallista tulkintaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden säännöistä. Tällainen teos voi ainoastaan esittää valmistelijan itsensä tai julkaisevan tahon tulkinnan siitä, mikä Suomen käsitys kansainvälisestä humanitaarisesta oikeudesta näyttäisi olevan.

70 Fenrick 2008, 94. Fenrick on arvioinut näiden kahden ryhmän muodostavan sekä Yhdistyneen kuningaskunnan että Kanadan käsikirjojen ensisijaiset kohderyhmät.

71 Suomessa tämänkaltaisen käsikirja on Gunnar Rosénin kirjoittama ja Suomen Punaisen Ristin (SPR) julkaisema teos Rosén 1988 sekä sen myöhemmät versiot: Rosén 1993, Rosén – Parkkari 2004, Parkkari 2018. Rosénin käsikirjan ja sen myöhempien versioiden painopiste on kansallisiin käsikirjoihin verrattuna kansainvälisen humanitaarisen oikeuden opetuksessa ja ne keskittyvät pitkälti kansainvälisoikeudelliselle tasolle, käsitellen kansallista valtiokäytäntöä hyvin vähäisissä määrin.

Käsikirjojen omistajuuteen kytkeytyy tiiviisti se, kenen tulkintaa ja etua käsikirjan sisällöllä edistetään. Kaikki tämän esiselvityksen vertailussa mukana olevat kansalliset käsikirjat on valmisteltu valtion viranomaisten toimeksiannoista. Osa on julkaistu asevoimien sisäisinä julkaisuina,⁷² osa kansallisten puolustuksesta vastaavien ministeriöiden,⁷³ ja osa yhteistyössä näiden toimijoiden välillä.⁷⁴ Aina omistajuuden tunnistaminen ja sen vaikutusten arvioiminen ei kuitenkaan ole selkeää, kuten esimerkiksi Norjan käsikirjan kohdalla:

Norjan käsikirjojen molemmat versiot on julkaistu Norjan puolustusvoimien (Forsvaret) julkaisuna. Käsikirjan ensimmäinen ja toinen versio kuitenkin eroavat keskenään toimeksiannon suhteen: ensimmäinen versio on toteutettu Norjan puolustusministeriön (Forsvarsdepartementet) toimeksiannosta ja sen on hyväksynyt julkaistavaksi Norjan puolustusvoimien komentaja (Forsvarssjefen), kun taas käsikirjan päivitys on toteutettu Norjan puolustusvoimien komentajan toimeksiannosta.⁷⁵

Verrokkimaiden käsikirjojen omistajuuksista tehtyjä havaintoja ei voida suoraan soveltaa Suomen toimintaympäristöön eri valtioiden viranomaisten välisten tehtävänjakojen, vastualueiden ja toimintatapojen eroavaisuuksien takia. Mahdollisen kansallisen käsikirjan omistajuuteen liittyvässä päätöksenteossa on otettava huomioon niin Suomen viranomaisten toimivaltuudet ja tehtävät kuin myös käsikirjan suunniteltu käyttötarkoitus. Suomessa viranomaisten välisen tehtävänjaon puolesta keskeisimmät toimijat mahdollisen kansallisen käsikirjan valmistelun kanalta ovat puolustushallinnon toimijat ja ulkoministeriö.

72 Uuden-Seelannin käsikirja (DM 69 (2 ed) Vol 4) on yksinomaan Uuden-Seelannin puolustusvoimien eli NZDF:n julkaisu.

73 Saksan käsikirja (ZDv A-2141/1) on Saksan puolustusministeriön julkaisema palveluohjesääntö.

74 Tanskan käsikirja (Rynkeby Knudsen 2016) on julkaistu Tanskan puolustusministeriön (*Danish Ministry of Defence*) ja pääesikuntaa vastaavan elimen (*Defence Command Denmark*) yhteisenä julkaisuna. Kanadan käsikirja on Kanadan puolustusministeriön (*Department of National Defence*) julkaisu, mutta sillä on myös asevoimien ylimmän sotilaallisen johdon (*Chief of Defence Staff*, vrt. puolustusvoimien komentaja) hyväksyntä.

75 Vrt. Forsvaret 2013 ja Forsvaret 2025 julkaisujen julkaisutietoja. Tämä on todennäköisesti yksi selittävä tekijä ensimmäisen ja toisen version kielenkäytössä tapahtuneeseen muutokseen, ks. aiempi esimerkki tämän raportin sivulta 23.

3.5 Käsikirjojen laajuus

Käsikirjojen laajuutta voidaan käsitellä kahdesta eri näkökulmasta. Ensimmäinen liittyy asevoimien toiminnan muotojen ja niihin liittyvien oikeudenalojen käsittelyn laajuuteen. Toinen puolestaan siihen, kuinka syvällisesti ja laajasti käsikirjassa keskustellaan käsiteltäviin oikeussääntöihin liittyvistä tulkinnoista.

Riippumatta siitä, mitä käsikirjassa painotetaan – asevoimien toiminnan muotoja ja niihin liittyviä oikeusalojen käsittelyä vai aseellisen selkkauksen aikana voimassa olevien oikeussääntöjen tulkintaa – vaikuttaa käsikirjojen laajuus niiden käytettävyyteen.

Käsiteltävät oikeudenalat

Käsikirjan laajuuden arviointi, eli se mitä asevoimien toiminnan muotoja ja niihin liittyviä oikeudenaloja käsikirjassa käsitellään, on merkittävä jo valmistelua suunniteltaessa ja sen vaikutus käsikirjojen käytettävyydelle on huomioitava.

Ranskan käsikirja⁷⁶ on käsittelemiensä oikeudenalojen suhteen verrokki-käsikirjoista laajin. Se ei käsittele ainoastaan kansainvälisen humanitaarisen oikeuden alaan kuuluvia kysymyksiä, vaan myös asevoimien toimesta tapahtuvaa voimankäyttöä Ranskan valtionalueella ja kansallista rauhanaikaista viranomaisten yhteistoimintaa käsitteleviä oikeussääntöjä. Kansainvälisesti käsikirja tarkastelee myös rauhanturvaoperaatioiden toteuttamiseen liittyvää sääntelyä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden alaa laajemmin. Tämän seurauksena käsikirja käsittää kattavasti useiden kansainvälisen ja kansallisen oikeuden alojen – kuten kansainvälinen humanitaarinen oikeus, ihmis-oikeudet, merioikeus, avaruus-oikeus ja rikosoikeus – rauhan ja selkkauksen aikaisia ulottuvuuksia.⁷⁷

Vaikka Ranska on valinnut laajan lähestymisen valmistelemalla kansallisen humanitaarisen oikeuden käsikirjan, joka käsittää myös muita sotilaallisten toimintojen alueita, ei käsikirjojen tulisi kuitenkaan pyrkiä kattamaan liian montaa liitännäistä oikeudenalaa. Tämä johtuu siitä, että tällöin on olemassa riski, että käsikirja laajenee hallitsemattomaksi ja sen käytettävyys heikkenee.⁷⁸ Yleensä kansalliset sodan oikeussääntöjen käsikirjat käyttävät humanitaarista oikeutta käsittelyn ytimenä ja sitä täydennetään tarvittavissa määrin muulla kansallisella ja kansainvälisellä

76 Faure – Stamminger 2022.

77 Dupenloup 2023.

78 Garraway 2008, 55.

oikeussäätelyllä, erityisesti ihmisoikeussäätelyllä. Myös Ranskassa käsikirja olisi voitu jakaa kahdeksi erilliseksi käsikirjaksi, joista toinen olisi käsitellyt asevoimien toimintoja rauhan aikana ja toinen aseellisen selkkauksen aikana.

Suomessa Puolustusvoimien tehtävistä säädetään Puolustusvoimista annetussa laissa, jonka 2 §:n (330/2025) 1 momentin mukaan puolustusvoimien viisi ensisijaista tehtävää ovat: 1) Suomen sotilaallinen puolustaminen; 2) Pohjois-Atlantin liiton yhteinen puolustus; 3) muiden viranomaisten tukeminen; 4) osallistuminen Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 222 artiklaan tai Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 42 artiklan 7 kohtaan perustuvaan apuun tai muuhun kuin 2 kohdassa tarkoitettuun tehtävään sisältyvään kansainvälisen avun antamiseen, yhteistoimintaan ja muuhun kansainväliseen toimintaan sekä; 5) osallistuminen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan ja sotilastehtäviin muussa kansainvälisessä kriisinhallinnassa.

Erityisesti ensimmäisen ja toisen kohdan tehtävien toteuttamisen puitteissa – ja rajatuissa tilanteissa myös neljännen ja viidennen kohdan tehtävien aikana – Suomi voi joutua osaksi aseellista selkkausta selkkauksen osapuolena. Kansallisen käsikirjan tulisi siten ensi sijassa keskittyä niihin oikeudellisiin kysymyksiin, jotka vaikuttavat Suomen joukkojen toimintaan Suomen ollessa aseellisen selkkauksen osapuolena – riippumatta siitä tapahtuuko aseellinen selkkaus Suomen maaperällä vai toisen valtion alueella.

Käsittelyn syvyys

Toista kappaleen alussa esitettyä laajuuden tyyppiä eli käsittelyn syvyyttä voidaan havainnollistaa kuvaamalla Yhdysvaltojen käsikirjaa:

Yhdysvaltojen käsikirja on 1 254 sivua pitkä asiakirja. Oikeudenalaan liittyvän laajuusarvioinnin mukaan se ei poikkea merkittävästi muiden valtioiden käsikirjoista keskittyen Yhdysvaltoja sitoviin *jus in bello* -sääntöihin. Poikkeavan käsikirjasta tekee sen keskusteleva tyyli, jossa sääntöjen ja periaatteiden kehitystä ja taustaa analysoidaan. Analyysin kautta käsikirjaan tuodaan mukaan niin Yhdysvaltojen oikeudellisen mielipiteen ilmaisuja,⁷⁹ kuin myös muiden valtioiden tulkintoja tai huomioita oikeussäntöjen tai niiden muotoiluun vaikuttaneista seikoista.⁸⁰ Laajuuteen vaikuttavat myös runsas alaviitteiden käyttö ja alaviitteissä käytetyt lainaukset, vaikka varsinaista sääntöä tai asiaa sivuavia muita keskusteluja on pyritty lähtökohtaisesti välttämään.⁸¹

79 DoD Manual 2023, 25, alav. 103.

80 Esimerkiksi DoD Manual 2023, 183, alav. 534.

81 DoD Manual 2023, 2–3.

Yhdysvaltojen käsikirjan perusteellisuus taas vaikuttaa siihen, että vaikka se sisältää paljon arvokasta tietoa on se operatiivisessa käytössä heikommin hyödynnettävissä, kuin tiiviimpi käsikirja. Tämä ei muodostu ongelmaksi, jos käsikirjaa ei ole tarkoitus hyödyntää sotilaallisia toimintoja toteuttaessa, vaan sotilashenkilöstöllä on hyödynnettävissä päätöksenteon kannalta tarvittava osaaminen ja tieto, muita operatiivisen tason asiakirjoja ja ohjeita sekä oikeudellisia neuvonantajia.

Kehittyvät sääntelyalueet

Käsikirjojen laajuuden tarkastelussa on hyvä huomioida kehittymässä olevat sääntelyalueet. 2000-luvulla tällaisia aloja voidaan katsoa olevan erityisesti rauhanturva- ja kriisinhallintaoperaatiot sekä kybertoiminnot.

Kansainvälinen humanitaarinen oikeus voi tietyissä tilanteissa soveltua myös sotilaallisiin rauhanturva- ja kriisinhallintaoperaatioihin, jonka takia tämä teema on sisällytetty osaan vertailun kohteena olleista kansallisista sodan oikeussääntöjen käsikirjoista. Rauhanturva- ja kriisinhallintaoperaatiot on huomioitu itsenäisinä kokonaisuuksina muun muassa Ranskan käsikirjassa⁸² ja Yhdistyneen kuningaskunnan käsikirjassa.⁸³

Useissa käsikirjoissa kriisinhallintaoperaatioita tarkastellaan Yhdistyneiden kansakuntien (YK) valtuutuksen näkökulmasta, mutta Suomea koskevien operaatioiden toimeenpanijana voivat olla niin YK, Pohjois-Atlantin liitto (Nato), Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (Etyj), muu kansainvälinen järjestö tai maaryhmä taikka Euroopan unioni (EU) (KrihaL 1 §).

Käsikirjaa valmisteltaessa on tärkeä varmistaa, että käsikirja ei laajene liikaa suunnitellusta. Jos käsikirjan on tarkoitus käsitellä joukkojen toimintaa ja kansainvälistä humanitaarista oikeutta aseellisen selkkauksen aikana, tulisi tarkastelu rajata koskemaan niitä kriisinhallinta- ja rauhanturvaoperaatioissa ilmeneviä tilanteita, joissa joukoista voi tulla aseellisen selkkauksen osapuolia.

82 Faure – Stammiger 2022, osa 2, luku 1.

83 JSP 383, luku 14.

Kybertoiminnot ja kyberympäristön kehitys ovat toinen toimiala, jota täytyy yhteensovittaa olemassa olevien kansainvälisten humanitaaristen oikeuden sääntöjen kanssa. Kyberoperaatiot on huomioitu itsenäisenä kokonaisuutena muun muassa Ranskan, Yhdysvaltojen ja Norjan käsikirjoissa.⁸⁴

Kybertoimintojen sääntelyn haasteena on, että vaikka kansainvälisen humanitaarisen oikeuden on tunnustettu asettavan tiettyjä reunaehtoja kybertoiminnoille aseellisen selkkauksen aikana, tulee olemassa olevien sääntöjen tulkintakäytäntöä soveltaa kyberympäristön ja -toimintojen erityispiirteet ja vaikutukset huomioiden. Kybertoimintojen sääntelystä aseellisen selkkauksen aikana ei ole vielä olemassa valtiosopimuksia, eikä alueella ole muodostunut vakiintuneita kansainvälisen tapaoikeuden sääntöjä vaihtelevien kansallisten tulkintakäytäntöjen takia. Nämä tekijät korostavat kansallisten tulkintojen ja oikeudellisten mielipiteiden selkeiden ilmaisujen merkitystä myös kansainvälisen oikeuden kehittämisen kannalta.

Suomessa on julkaistu vuonna 2020 ulkoministeriön toimesta Suomen kansalliset kannat kansainväliseen oikeuteen kyberympäristössä.⁸⁵ Tämän kaltaiset julkaisut voivat auttaa tunnistamaan kansallista oikeudellista mielipidettä ja suuntaviivoja kansallisen tapaoikeuden kehittämiseksi.

84 Faure – Stamminger 2022, 285–300; DoD Manual 2023, 1024–1039; Forsvaret 2025, 291–310.

85 Ulkoministeriö 2020 Kannanotto on kuitenkin huomattavasti Ranskan vastaavaa kannanottoa suppeampi, vrt. Ranska 2021 ja alkuperäinen asiakirja Ministère des Armes 2019.

4 Kansallisten käsikirjojen valmistelu

4.1 Valmisteluprosessin kesto

Käsikirjojen valmistelua ja julkaisuprosessia ei voida kutsua yksinkertaiseksi.⁸⁶ Valmistelun kesto on tyypillisesti useita vuosia. Myös käsikirjojen valmiiksi saattaminen voi aiheuttaa haasteita, kuten Kanadan, Yhdistyneen kuningaskunnan, Yhdysvaltojen sekä Ruotsin käsikirjaprosessit ilmentävät.

Kanadan käsikirjan ensimmäinen luonnos valmistui vuonna 1980⁸⁷ ja toinen neljä vuotta myöhemmin vuonna 1984. Toista luonnosta hyödynnettiin kattavasti erilaisissa käyttötarkoituksissa, mutta sitä ei voitu julkaista Kanadan asevoimien virallisena asiakirjana, koska se ei ollut käynyt läpi virallisia hyväksyntäprosesseja, se oli kirjoitettu ainoastaan englannin kielellä, ja se nojasi oletukseen siitä, että Kanada ratifioi Geneven sopimusten lisäpöytäkirjat vuodelta 1977. Vasta vuonna 2001 Kanadassa julkaistiin koko asevoimien yhteinen käsikirja. Valmistelun kokonaiskesto oli siten yli 24 vuotta ensimmäisen luonnoksen valmistelun käynnistämisestä varsinaisen käsikirjan julkaisuun.⁸⁸

Yhdistyneellä kuningaskunnalla oli hyvin samankaltainen tilanne kuin Kanadalla. Yhdistyneen kuningaskunnan vuoden 2004 käsikirjan valmistelussa kului yhteensä lähes 25 vuotta ja sen valmisteluprosessiin kuului näiden vuosikymmenten aikana lukuisia eri henkilöitä. Käsikirjan valmisteluprosessi aloitettiin vuonna 1979 ja ensimmäinen kokonainen luonnos käsikirjasta oli valmis seitsemän vuotta myöhemmin vuonna 1986. Ennen vuotta 2004 asiakirja ennätettiin tarkastaa kokonaisuudessaan kaksi kertaa; ensin vuosina 1994–1997 ja uudestaan 1999–2004.⁸⁹

86 Dunlap 2012, 265.

87 Ensimmäisen luonnoksen valmistelu oli aloitettu vuonna 1977, ks. SOU 2010:72, 618.

88 Fenrick 2008, 90. Kanadan puolustusvoimien viralliset julkaisut on julkaistava sekä englannin että ranskankielisinä versiona.

89 JSP 383, v.

Ajatus kaikkien puolustushaarojen yhteisestä käsikirjasta on aineiston perusteella lähtenyt liikkeelle Yhdysvalloissa jo 1970-luvulla. Varsinaisen DoD:n käsikirjan valmistelu käynnistyi kuitenkin vasta 1990-luvun puolivälissä. Käsikirjaa odotettiin julkaistavaksi jo vuonna 2010,⁹⁰ mutta se valmistui ja julkaistiin vasta vuonna 2015 tehden siitä saatavilla olevan tiedon nojalla pisimpään aktiivisessa valmistelussa olleen käsikirjan.

Ruotsin käsikirjahankkeesta saatavilla olevan tiedon mukaan vuonna 2007 käynnistetty prosessi päättyi vuonna 2010 ilman käsikirjan varsinaiseen valmisteluun johtavan prosessin käynnistymistä.⁹¹ Huomioiden edellä kuvattujen käsikirjojen valmisteluissa tapahtuneet viiveet, ei tällä hetkellä ole mahdollista arvioida valmistuuko käsikirja vuoden 2010 selvityksessä ehdotetulla tavalla. Niiden kolmen vuoden aikana, jolloin Ruotsin hanke oli käynnissä, sai työryhmän sihteeristö valmisteltua hyvin pitkälle edenneen luonnoksen Ruotsin kansalliseksi käsikirjaksi, joka voisi tukea käsikirjan valmistelun uudelleen käynnistämistä.

Jos käsikirjaprosesseissa ilmenneet tauot ja muut viivästykset jätetään huomiotta ja tarkastellaan luonnosten valmistelun vaiheiden sekä tarkastusten ja päivitysten kestoja itsenäisinä prosesseina, voidaan todeta yhden käsikirjan valmisteluun vaaditun kokonaiskeston olevan noin neljä vuotta.⁹² Tämä vastaa arvioita niiden käsikirjojen valmistelun kestoista, jotka on saatettu valmiiksi ilman viivästyksiä, kuten esimerkiksi Tanskan (hieman yli kolme vuotta⁹³) sekä Norjan ja Ranskan (neljä vuotta⁹⁴) käsikirjat.

90 Dunlap 2016, 86.

91 Ruotsin puolustusministeriön alaisuuteen perustetun kansainvälisen oikeuden komitean (Folkrättskommittén) tuli arvioida sitä, onko Ruotsissa tarvetta erilliselle kansalliselle humanitaarisen oikeuden käsikirjalle ja tarvittaessa tehdä ehdotus käsikirjaksi, ks. Dir.2007:134, 1. Komitea tunnisti tarpeen ja valmisteli luonnoksen Ruotsin käsikirjaksi: SOU 2010:72, Bilaga 7.

92 Kanadan käsikirjan valmisteluvaiheiden arvioidut kestot ovat: 1. luonnos, neljä vuotta (1977–1980) ja 2. luonnos, kaksi vuotta (1982–1984). Vuoden 2001 virallisen käsikirjan valmisteluun käytetystä ajasta ei löytynyt tietoa. Arviot perustuvat Fenrick 2008, 90 kuvattuun aikajanaan.

93 Rynkeby Knudsen 2016, 7.

94 The Norwegian Ministry of Defense 2020; Dupenloup 2023.

4.2 Käsikirjan toteutus ja ohjaus

Käsikirjat toteutetaan useimmiten työryhmien toimesta. Kaikkien käsikirjojen osalta ei ole saatavilla riittävää tietoa käsikirjan valmisteluun osallistuneista henkilöistä ja näiden lukumääristä,⁹⁵ mutta toisten osalta tietoa on saatavilla riittävästi havaintojen tekemiseen.

Tanskan käsikirjan valmistelu toteutettiin Tanskan *Defence Commandin* (vastaava Suomen Puolustusvoimien pääesikuntaa) johtavan oikeudellisen neuvonantajan *Jes Rynkeby Knudsenin* johtamassa työryhmässä. Työryhmä koostui neljästä asiantuntijasta, kolmesta oikeudellisesta neuvonantajasta (*legal advisers*) ja Tanskan asevoimien majurista. Käsikirjan merisodankäyntiä käsittelevän luvun olivat kirjoittaneet työryhmän ulkopuolisina asiantuntijoina asevoimien sotilaalliset neuvonantajat, ja käsikirjan valmistelun aikana hyödynnettiin myös useita muita Tanskan kansallisen sekä kansainvälisen oikeuden erikoisasiantuntijoita.⁹⁶

Yhdysvalloissa käsikirjan valmistelusta vastasi pääasiassa Yhdysvaltojen puolustushallinnon (*Department of Defence, DoD*) *Law of War Working Group*, jonka tehtäviin kuuluu 1) kehittää ja koordinoida sodan oikeussääntöjen alaan kuuluvia kysymyksiä koskevia aloitteita, lakeja ja analyysia, kuten esimerkiksi uusien sodankäyntimenetelmien ja asejärjestelmien lainmukaisuuden arviointia, 2) tukea kansallisen sodan oikeussääntöjen käsikirjaan liittyvää tutkimusta ja käsikirjan valmistelua, tarkistamista ja päivittämistä, 3) hallinnoida muita sodan oikeussääntöjen alaan kuuluvien asioiden käsittelyä niiden ilmaantuessa sekä 4) neuvoa DoD:n lakiasiaain johtajaa (*General Counsel*) sodan oikeussääntöjen kehittämiseen ja koordinointiin liittyvissä oikeudellisissa asioissa.⁹⁷

Joidenkin käsikirjojen valmistelussa on ollut mukana myös ohjausryhmä, joka on avustanut ja ohjannut käsikirjan valmistelusta vastaavan tahon tai työryhmän toimintaa. Tällainen on ollut käytössä muun muassa Yhdistyneessä

95 Esimerkkeinä Kanadan, Saksan ja Uuden-Seelannin käsikirjat. Kanadan käsikirjan luonnosten valmisteluun osallistuneista on vähäistä tietoa, ks. Fenrik 2008, mutta toisen luonnoksen ja varsinaisen käsikirjan välisistä vaiheista ei ole julkista tietoa. Myöskään Uuden Seelannin käsikirjan valmistelun suunnittelusta ja toteutuksesta sekä siihen osallistuneista henkilöistä ei ole löytynyt julkista tietoa.

96 Rynkeby Knudsen 2016, 7.

97 DoD Directive 2311.01, Section 3.1.

kuningaskunnassa.⁹⁸ Suomen osalta mahdollisen kansallisen sodan oikeussääntöjen käsikirjan valmistelussa kyseeseen voisi tulla ulkoministeriössä toimiva kansainvälisen humanitaarisen oikeuden työryhmä, joka kokoaa yhteen humanitaariseen oikeuteen liittyvien kysymysten kannalta keskeiset sidosryhmät ja toimijat tai erikseen nimetty suppeampi ohjausryhmä.

Norjan käsikirja poikkeaa useista verrokkimaista siinä, että sen valmistelusta on vastannut puolustusvoimien komentajan toimeksiannosta Norjan Maanpuolustuskorkeakoulu (Forsvarets høgskole). Norjan käsikirjan valmistelu on myös saatavilla olevien tietojen mukaan toteutettu kahden pääasiallisen tekijän Lars Morten Bjokholtin ja Camilla Guldahl Cooperin muodostaman työryhmän toimesta. Käsikirjan myöhempää päivitystyötä johti yksin Camilla Guldahl Cooper.⁹⁹

Toteutetun vertailun perusteella on mahdollista todeta, että laadukasta kansallista käsikirjaa ei ole mielekästä pyrkiä toteuttamaan yksittäisen henkilön tai pienen ryhmän työpanoksen varassa, vaan se vaatii kaikkien relevanttien valtionhallinnon, asevoimien, sidosryhmien ja asiantuntijoiden osallistumista ja kuulemista valmistelun kaikissa vaiheissa.

4.3 Käsikirjojen päivittäminen

Käsikirjan valmistelun ja julkaisemisen ei tulisi olla hankkeen päämäärä vaan osa laajempaa ja jatkuvaa kansainvälisten veloitteiden täyttämisen prosessia.¹⁰⁰ Useiden käsikirjojen kohdalla onkin tunnistettu tarve jatkuvalla seurantatyölle lainsäädännön muutosten ja selkkausten kehittyvien luonteiden vuoksi.

98 Niin kutsuttu *'editorial board'*, ks. JSP 383, vi.

99 Norwegian Armed Forces 2018, 3; Forsvaret 2025, 3.

100 Reisman ja Lietzau 2008, 112.

Useista sodan oikeussääntöjen käsikirjoista voidaan käyttää nimitystä 'elävä asiakirja' (*living document*), sillä niiden on päivitysten myötä tarkoitus ilmaista ajan mukaista tulkintaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden oikeussäännöistä.¹⁰¹ Tätä käsitettä on käytetty kuvaamaan muun muassa Yhdysvaltojen ja Tanskan käsikirjoja.¹⁰²

Tanskan käsikirjan vuonna 2016 julkaistuun alkuperäiseen tanskankieliseen versioon on julkaisun jälkeen tehty kolme irtolehtipäivitystä – kaksi vuonna 2018 ja yksi vuonna 2024. Käsikirjan englanninkieliseen versioon on tehty yksi – pääasiassa korjauksia sisältävä – päivitys vuonna 2019. Vuonna 2024 tehty päivitys on Tanskan käsikirjaan tehdyistä päivityksistä laajin ja sisältää tulokset useiden lukujen kokonaistarkastuksesta, joka aloitettiin vuonna 2022 kansainvälisen oikeuden ja käytännön kehityksen takia.

Yhdysvaltojen käsikirjan ensimmäinen versio julkaistiin kesäkuussa 2015. Käsikirjaa on päivitetty sen jälkeen kolme kertaa: toukokuussa 2016, joulukuussa 2016 ja heinäkuussa 2023. Yli kuuden vuoden tauon Yhdysvaltojen käsikirjan päivitysten välissä voidaan katsoa asettavan kyseenalaiseksi käsikirjan luonteen elävänä asiakirjana,¹⁰³ mutta tietyn asteisen pysyvyyden käsikirjan sisällön ja päivittämisherkkyiden suhteen on katsottu tekevän käsikirjasta käytettävämmän.

Maltilliseksi suunnitellun ja huolellisen päivittämissuunnitelman arvioidaan auttavan suojaamaan asevoimien taktista ja operatiivista toimintaa politiikassa ja hallinnossa tapahtuvilta mahdollisilta nopeilta liikkeiltä.¹⁰⁴ Hyvistä aikomuksista huolimatta käsikirjojen päivittäminen ei kuitenkaan aina suju suunnitelmien mukaan, ja eläväksi asiakirjaksi tarkoitettu käsikirja voi jäädä päivittämättä.

101 Mm. A Living Document: Strengthening the DoD Law of War Manual -julkaisusarja, jonka kirjoituksissa asiantuntijat ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden harjoittajat arvioivat kuinka DoD:n käsikirja pysyy mukana mahdollisissa muutoksissa sodan oikeussääntöjen alaan ja tunnustavat tarkempaa tarkastelua tai päivittämistä vaativia aiheita ja sääntöjä, ks. Reiss Center on Law and Security (n.d.).

102 Reiss Center on Law and Security; Rynkeby Knudsen 2016, 5.

103 Cox 2024, kappaleessa "Inception and Progression of the "Living Document" Concept".

104 Cox 2024, kappaleessa "The Virtue of Stability in a Strategic-Level Publication". Havainnot ovat kohdistuneet Yhdysvaltojen käsikirjaan, joten arvioinnissa on hyvä huomioida Yhdysvaltojen poliittinen toimintaympäristö ja toimivaltasuhteet sekä se kuinka ne eroavat Suomen kansallisesta järjestelmästä.

Näin on mitä ilmeisimmin tapahtunut Yhdistyneessä kuningaskunnassa, jossa käsikirjaan oli tarkoitus toteuttaa muutoksia irtolehtipäivityksinä aina tarpeen vaatiessa. Vuosien 2004–2013 välillä pyrkimys pitää asiakirja ajantasaisena näytti toteutuvan tarkoituksenmukaisesti, ja päivityksiä julkaistiinkin tänä aikana seitsemän kappaletta.¹⁰⁵ Vuoden 2013 päivityksen jälkeen irtolehtipäivityksiä käsikirjaan ei ole julkaistu.¹⁰⁶ Tarkoituksena oli julkaista käsikirjan kokonaispäivitys vuonna 2014 eli kymmenen vuotta käsikirjan alkuperäisestä julkaisemisesta, mutta tämä on toistaiseksi edelleen valmisteluvaiheessa.¹⁰⁷

Myös Saksan voimassa olevassa käsikirjassa¹⁰⁸ seuraavan päivityksen ajankohdaksi on ilmoitettu vuosi 2020. Käsikirjan muodostavasta palvelukäskystä ei kuitenkaan ole löytynyt vuoden 2018 julkaisua uudempia versioita, joten päivityksen toteutumista asiakirjassa esitetyn suunnitelman mukaisesti ei voida arvioida.

Käsikirjoihin toteutettavat päivitykset voidaan jakaa tyypillisesti kahteen eri kategoriaan: irtolehtipäivityksiin tai varsinaisen asiakirjan osittais- tai kokonaispäivitykseen. Irtolehtipäivitykset, kuten Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Tanskassa,¹⁰⁹ ovat päivityksiä, jotka julkaistaan erillisinä asiakirjoina ja jotka tulee lukea yhdessä alkuperäisen tekstin kanssa. Irtolehtipäivitysten tarkastaminen yhdessä alkuperäisen tekstin kanssa voi hankaloittaa käsikirjan operatiivista käytettävyyttä, joskaan sillä ei ole samanlaista vaikutusta kansallisen valtiokäytännön ja oikeudellisen mielipiteen ilmaisujen kannalta. Jälkimmäisen osalta irtolehtipäivitykset voivat toimia kronologisena todistusaineistona säännön muuttuvasta kansallisesta tulkinnasta.

105 UK Ministry of Defence 2014.

106 Yhdistyneen kuningaskunnan puolustusministeriön (*Ministry of Defence, MOD*) *Information Rights Team* on ilmaissut vuonna 2023, että vuosien 2014–2023 välillä muutoksia JPS 383 -asiakirjaan ei ole toteutettu, ks. UK Ministry of Defence 2023, kohta 16

107 Ks. Revision Programme for the UK Manual of the Law of Armed Conflict (JSP 383). Tämän esiselvityksen toteuttamisen aikaan Yhdistyneessä kuningaskunnassa on käynnissä käsikirjan kokonaispäivitysprosessi, ks. mm. Edinburgh Law School 2024. Saadun tiedon mukaan uuden käsikirjan odotetaan valmistuvan vuoden 2026 aikana, mutta esiselvityksen toteuttaja ei ole pystynyt vahvistamaan tätä tietoa julkisista lähteistä.

108 ZDv A-2141/1.

109 Tanskan käsikirjaan on toteutettu kokonaispäivitys vuonna 2020, jolloin sitä aiemmat irtolehtipäivitykset sisällytettiin käsikirjan varsinaiseen tekstiin. Yhdistyneessä kuningaskunnassa vastaava kokonaispäivitys on käynnissä, ks. alav. 107.

Asiakirjan osittaispäivityksellä tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että alkuperäistä asiakirjaa muutetaan tarvittavin osin, kuitenkin julkaisematta uutta asiakirjaa.¹¹⁰ Asiakirjan kokonaispäivityksellä taas viitataan kokonaan uuden asiakirjan julkaisemiseen, joka korvaa kaikilta osin sitä edeltäneet asiakirjat. Näin voidaan kuvata esimerkiksi Yhdysvaltojen käsikirjan päivitysprosessia, jossa uusi päivitetty versio korvaa kokonaisuudessaan sitä edeltäneen. Myös Saksan palvelusohjesäännön päivityksen yhteydessä koko asiakirja uudistetaan. Kokonaisuudistus ei jätä jälkeensä selviä merkintöjä siitä mitä on muutettu ja kuinka, vaan mahdolliset muutokset ovat havaittavissa vertailemalla käsikirjan uutta versiota aiempiin.

Joissain maissa käsikirjan päivittämiseen liittyvä seurantatyö on hyvinkin järjestelmällistä, kuten Tanskassa, jossa käsikirja tarkastetaan vuosittain.¹¹¹ Toisissa maissa päivityksiä on päätetty toteuttaa tarvittaessa,¹¹² jolloin päivittämissprosessiin ja asiakirjan ajantasaisuuden varmistamiseksi käytettyjä resursseja on hankala arvioida.

Säännöllisen ja aikataulutetun päivitystyön voidaan arvioida olevan tehokkain tapa varmistaa käsikirjan ajantasaisuus. Se mahdollistaa myös uusien tai laajenevien sääntelyalojen sisällyttämisen käsikirjaan myös tulevaisuudessa. Irtolehtipäivitysten ja säännöllisten kokonaisvaltaisten päivitysten yhteensovittaminen voisi myös olla mahdollinen vaihtoehto.

Lukuisat kieliversiot käsikirjasta voivat hankaloittaa käsikirjan päivittämissprosessia, joka tulee myös ottaa huomioon valmistelua koskevassa päätöksentekovaiheessa ja päivittämissprosessiin liittyviä resursseja suunnitellessa.

110 Tätä päivitystekniikkaa ilmentävät joidenkin käsikirjojen sisältämät muutossivut, joihin on tarkoitus merkitä kaikki käsikirjojen sisältöön tehdyt muutokset, ks. mm. B-GJ-005-104/FP-021, C; DM 69 (2nd ed) Vol 4, v.

111 Rettelsesblad 1 2018.

112 Useissa käsikirjoissa ilmaistaan taho, jolle tulee ilmaista käsikirjassa mahdollisesti havaitut virheet. Tämän on katsottu viittaavaan tarpeen mukaan tapahtuvaan päivittämiseen silloin kun muusta päivitystavasta ei ole saatavilla tietoa. Ks. mm. DM 69 (2 ed) Vol 4, 1.1.4; JSP 383, viii.

4.4 Valmistelussa hyödynnettävä aineisto

Kaikissa verrokkikäsitelmissä ei avata käsikirjan ilmaisemiin sääntöjen tulkintojen muodostumiseen mahdollisesti vaikuttaneita lähteitä,¹¹³ jonka seurauksena kaikkien valmisteluprossin aikana mahdollisesti hyödynnettyjen lähteiden tunnistaminen lopullisista käsitelmissä on haastavaa. Tästä syystä perinteinen oikeuslähdeoppi on sopiva lähtökohta käsikirjan valmisteluun soveltuvan aineiston tunnistamiseksi.

Kuten koko humanitaarisen oikeuden oikeudenala, käsikirjojen valmistelun ydin muodostuu valtiota sitovien valtiosopimusten ja kansainvälisen tapaoikeuden perustalle. Valtiosopimusten ja tapaoikeuden sääntöjen tulkinnan apuvälineenä voidaan käyttää muita kansainvälisen oikeuden lähteitä ja tulkintaa tukevaa aineistoa, kuten valtiosopimusten valmisteluaineistoa, tapaoikeustutkimuksia,¹¹⁴ sekä asiantuntijakirjallisuutta ja muuta tutkimusta humanitaarisen oikeuden alalta.

Kansallisen tulkinnan ilmaisemiseksi kansainväliset säännöt on tuotava kansalliseen kontekstiin. Tässä tehtävässä apuvälineinä toimivat erityisesti kansalliset lait, niiden valmisteluaineisto kuin myös erinäiset poliittiset hankkeet, lausumat ja sitoumukset. Myös Puolustusvoimien sisäisillä ohjeilla on merkitystä erityisesti valtiokäytännön tunnistamisessa.

Soft law -aineisto ja viranomaisasiakirjat

Soft law -aineisto ja erinäiset viranomaisasiakirjat voivat tarjota tarvittavaa tarkastelupintaa kansallisen oikeudellisen mielipiteen ilmaisujen tunnistamiseksi. *Soft law* -aineistolla tarkoitetaan oikeussääntöjen tulkintaa tukevaa aineistoa, jolla ei ole oikeudellisesti velvoittavaa luonnetta. *Soft law* -aineistoksi voidaan katsoa muun muassa valtiosopimusten valmisteluaineistot, valtion viralliset kannanotot

113 Esimerkiksi Kanadan käsikirjassa viitataan vain valtiosopimukseen, joihin kappaleessa käsitelty sääntö perustuu. Yhdysvaltojen käsikirja on tässä poikkeus, ks. DoD Manual 2023, 2.

114 Erityisesti Henckaerts ja Doswald-Beck 2005a sekä Henckaerts ja Doswald-Beck 2005b.

oikeussääntöjen sisällöstä¹¹⁵ ja ilmaukset kansallisesta poliittisesta tahdosta.¹¹⁶ Myös YK:n yleiskokouksen päätösten (*UN General Assembly resolutions*)¹¹⁷ ja muiden vastaavien asiakirjojen katsotaan muodostuvan *soft law* -aineistoksi. Käännöksiin perustuvien viranomaisjulkaisujen ei kuitenkaan voida katsoa muodostavan itsenäistä ilmaisua kansallisesta oikeudellisesta mielipiteestä.¹¹⁸

Vaikka *soft law* -asiakirjoilla ei ole itsenäistä oikeudellisesti sitovaa luonnetta, niiden tarkoituksena on usein edistää kansainvälisen oikeuden sääntöjen kehittymistä ja tulkintaa. Myös erinäiset viranomaisten selonteot voivat sisältää viittauksia valtion tulkintaan ja kannanottoihin liittyen, jolloin niitä ja niiden valmisteluun liittyviä asiakirjoja voi olla mahdollista käyttää valtion oikeudellisen mielipiteen tunnistamista tukevana aineistona.¹¹⁹

Valtioiden poliittisen tahdon ilmauksilla on vaikutusta valtiokäytännön muodostumiseen, joka voi vuorostaan vaikuttaa tulevien oikeudellisesti sitovien asiakirjojen ja sopimusten valmisteluun sekä kansainvälisten tapaoikeussääntöjen kehittymiseen. Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden alaan liittyvät julistukset tyypillisesti täydentävät ja vahvistavat jo olemassa olevia sodan oikeussääntöjä, eivätkä siten muuta tai ole ristiriidassa humanitaarisen oikeuden sääntöjen ydinalueiden kanssa.¹²⁰

Eri valtioiden viranomaiset ovat myös ajoittain julkaisseet asiakirjakoonnoksia, joiden tarkoituksena on esittää yhdessä asiakirjassa kaikki kyseistä valtiota sitovat keskeiset humanitaarisen oikeuden säännöt. Suomessa tällainen asiakirjakoonnos on julkaistu ulkoministeriön toimesta. Sodan oikeussäännöt -asiakirjakoelman on

115 Ks. mm. Ulkoministeriö 2020.

116 Muun muassa osallistumista erilaisiin kansainvälisiin poliittisiin hankkeisiin voidaan katsoa muodostavan ilmauksia valtion poliittisesta tahdosta. Hankkeita humanitaarisen oikeuden alalla, joihin Suomi on liittynyt ovat mm. 'Montreux'n asiakirjan yksityisten turvallisuus- ja puolustusalan yritysten toimintaan liittyvistä valtioiden kansainvälis-oikeudellisista velvoitteista ja hyvistä käytännöistä aseellisen selkkauksen aikana', johon Suomi sitoutui vuonna 2011, ks. ICRC – Swiss Federal Department of Foreign Affairs 2009; sekä oppilaita, opettajia, kouluja ja yliopistoja aseellisen selkkauksen vaikutuksilta suojelemaan pyrkivä 'Safe Schools Declaration', jota Suomi on tukenut vuodesta 2015. Julistus ja liitännäisasiakirjat saatavilla osoitteessa <<https://ssd.protectingeducation.org/safe-schools-declaration-and-guidelines-on-military-use/>>.

117 Esimerkiksi UNGA, A/RES/2444(XXIII), *Respect for human rights in armed conflicts* (19 Dec 1968).

118 Väljataga 2018, 4.

119 Väljataga 2018, 4.

120 Ghiba 2019, 203–204.

koonnut yhteen teokseen keskeisimmät ”Suomea sitovat kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sekä siihen läheisesti liittyvien oikeudenalojen keskeisten sopimusten suomenkieliset tekstit”.¹²¹ Näiden julkaisujen kaltaiset asiakirjakoonnot toimivat osana kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tunnetuksi tekemisen velvoitteen täyttämistä ja toimivat hyvänä aineistona silloin, kun on tarve tarkastella sodankäyntiin liittyviä valtiosopimuksia ja niiden muodostamaa kokonaisuutta. Sodan oikeussäännöt -asiakirjakokoelman kaltaiset julkaisut ovatkin merkittävä lisä- ja tukiaineisto kansallisille kansainvälisen humanitaarisen oikeuden käsikirjoille, mutta ne eivät toteuta käsikirjojen kanssa samaa tehtävää, sillä asiakirjakokoelmasta ei selviä yksittäiselle toimijalle, kuinka eri valtiosopimukset ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja kuinka missäkin konkreettisessa tilanteessa on näiden sääntöjen luoman kokonaisuuden puitteissa toimittava, tai valtion puolustusyhteistyökumppaneille sitä, kuinka heidän tulisi odottaa Suomen ja Suomen Puolustusvoimien henkilöstön tulkitsevan ja toteuttavan valtiosopimuksissa ja kansainvälisessä tapaoikeudessa ilmaistuja sääntöjä.

Tuomioistuinten tuomiot

Kansallisten käsikirjojen suhde tuomioistuinten kanssa kulkee molempiin suuntiin. Kuten aiemmin raportissa on todettu, kansainväliset tuomioistuimet ovat hyödyntäneet kansallisia käsikirjoja apuvälineinä kansainvälisen tapaoikeuden tunnistamisessa ja tulkitsemisessä.¹²² Tämän lisäksi tuomioistuinten tuomioilla voi olla merkittävä vaikutus oikeussäännön tulkinnan vakiintumiseen riippumatta siitä onko tulkinnan apuna käytetty jonkin tietyn valtion kansallista käsikirjaa, jolloin kansalliset käsikirjat voivat hyödyntää tuomioistuinten tuomioita kansallista oikeudellista mielipidettä tukevana aineistona.

121 Viimeisin painos asiakirjakokoelmasta on: Ulkoasiainministeriö, *Sodan oikeussäännöt*, Ulkoasiainministeriön julkaisuja 5/2015 [Ulkoasiainministeriö: Helsinki 2015] (’Ulkoasiainministeriö 2015a’). Asiakirjakokoelmaa on julkaistu tätä ennen vuosina 1981 (Ulkoasiainministeriö 1981) ja 1997 (Ulkoasiainministeriö 1997). Nykyään Suomea sitovat valtiosopimukset ajankohtaisine käännöksineen ovat löydettävissä oikeusministeriön ylläpitämästä Finlex-tietokannasta.

122 Ks. mm. *Prosecutor v Tadić*, ICTY Appeals Chamber, IT-94-1-A (2 October 1995), kohta 99; *The Public Committee against Torture in Israel et al. v. The Government of Israel et al*, Israeli Supreme Court (13 December 2006) kohta 30; *Prosecutor v Fofana*, Special Court for Sierra Leone Appeals Chamber, SCSL-04-14-A (28 May 2008) kohdat 405-406.

Kansallisissa käsikirjoissa viitataan erityisesti entisen Jugoslavian sotarikos-tuomioistuimen (ICTY) sekä Kansainvälisen tuomioistuimen (ICJ) antamiin tuomioihin.¹²³ Ranskan käsikirja viittaa myös useisiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (ECtHR) tuomioihin käsitellessään kansainvälisen humanitaarisen oikeuden ja ihmis-oikeuksien yhteensovittamista.¹²⁴

Tieteisoppi ja kansainväliset käsikirjat

Tieteisopin rooli kansainvälistä humanitaarista oikeutta kehittävässä lähteenä on vähentynyt vuosikymmenten aikana, mutta sillä on yhä merkitystä oikeussääntöjen tulkintaa tukevana lähteenä.¹²⁵ Asiantuntijoiden kannanotoilla ja kirjoituksilla voi olla vaikutusta erityisesti kehittyvien sääntelyalojen havaitsemisessa, sekä mahdollisten aukkojen tunnistamisessa niin olemassa olevien sääntöjen, valtiokäytännön kuin myös kansallisen oikeudellisen mielipiteen osalta. Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden alalla on kirjoitettu runsaasti artikkeleita ja teoksia, eikä tämän esiselvityksen puitteissa ole ollut mielekäästä tarkastella näitä yksittäin, vaan artikkelien ja muiden asiantuntijatuotosten mahdollinen käytettävyys tulee arvioida yksittäisten sääntöjen käsittelyn yhteydessä varsinaisen käsikirjan valmistelun aikana. Poikkeuksen tähän rajaukseen tekevät selkeäksi ryhmäksi erotettavat kansainväliset käsikirjat, joita tarkastellaan edellä suppeasti.

Tämän esiselvityksen puitteissa kansainväliset käsikirjat katsotaan osaksi tieteisoppia, sillä ne ovat lähtökohtaisesti eri maiden etevimpien tutkijoiden oppeja heijastavaa – asiantuntijoiden välisen yhteistyön tuloksena syntynyttä – aineistoa. Kansainvälisten käsikirjojen eli asiantuntijakäsikirjojen – kuten myös kansallisten käsikirjojen – tarkoituksena on ilmaista uudelleen (*restate*) voimassa olevaa valtiosopimus- ja tapaoikeutta. Asiantuntijakäsikirjojen usein sisältämät kommentaarit

123 Useisiin ICTY:n tuomioihin viitataan haun perusteella niin Yhdysvaltojen (DoD Manual), Yhdistyneen kuningaskunnan (JSP 383), Tanskan (Rynkeby Knudsen 2016), Ranskan (Faure – Stamminger 2022) sekä Uuden Seelannin (DM 69 (2 ed) Vol 4) käsikirjoissa. Samoissa käsikirjoissa viitataan myös ICJ:n tuomioihin, kuten esimerkiksi *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America)*, ICJ GL No 70 (27 June 1986).

124 Ks. mm. Faure – Stamminger 2022, 98–101.

125 Kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö (SopS 1/1956), 38(1)(d) artikla: “[–] eri maiden etevimpien tutkijain oppeja apukeinona oikeussääntöjen määrittelemiseksi”; myös Schmitt 2024. Vaikka tieteisopin oikeuden kehittävä vaikutuksen katsotaan vähentyneen, yhä edelleen asiantuntijoiden kirjoituksista voi olla apua säännösten tulkinnassa ja systematisoinnissa, Parkkari 2018, 53.

voivat kansallisia käsikirjoja laajemmin tarkastella oikeussääntöjen kansainvälisesti hyväksytyä sisältöä sekä vertailla sääntöjen tulkinnoissa ilmeneviä eroavaisuuksia ja toisistaan poikkeavia kannanottoja.

Asiantuntijakäsikirjoja on kirjoitettu useista sodan oikeussääntöjen erikoisaloista, kuten merisotaoikeus (*San Remo Manual on Armed Conflicts at Sea*,¹²⁶ *Newport Manual on the Law of Naval Warfare*¹²⁷), kansainvälistä luonnetta vailla olevat aseelliset selkkaukset (*Manual on the Law of Non-International Armed Conflict*)¹²⁸, ilmasodankäynti (*Manual on the International Law Applicable to Air and Missile Warfare*)¹²⁹, rauhanturvaoperaatiot (*Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations*)¹³⁰, kyberoperaatiot (*Tallinn Manual on Cyber Warfare*, ja sen päivitetty toinen versio *Tallinn Manual 2.0 on Cyber Operations*)¹³¹, avaruudessa tapahtuvat sotilaalliset toiminnot (*McGill Manual on International Law Applicable to Military Uses of Outer Space*,¹³² *Woomera Manual on the International Law of Military Space Activities and Operations*¹³³), sekä muita kysymyksiä käsittelevät käsikirjat (mm. *Oslo Manual on Select Topics of the Law of Armed Conflict*)¹³⁴.

Osa edellä mainituista asiantuntijakäsikirjoista on myöhemmin hyödynnetty kansallisten käsikirjojen valmisteluaineistona.¹³⁵ Kaksi kansallisten käsikirjojen valmistelussa erityisen runsaasti hyödynnettyä kansainvälistä käsikirjaa ovat San Remon

126 Doswald-Beck (ed.) 1995 ('San Remon merisodankäynnin oikeussääntöjä käsittelevä käsikirja').

127 Kraska – Letts – Pedrozo – Heintschel Von Heinegg (eds) 2023); Kraska – Letts – Pedrozo – Heintschel Von Heinegg (eds) 2025.

128 Schmitt – Garraway – Dinstein 2006 ('NIAC käsikirja').

129 HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare, Bern, 15 May 2009, program on Humanitarian Policy and Conflict Research at Harvard University [Harvard University: Cambridge, MA 2010] ('AMW käsikirja').

130 Gill – Fleck – Boothby – Vanheudsen 2017.

131 Schmitt (ed.) 2013 ('Tallinnan käsikirja'); Schmitt (ed.) 2017 Tallinnan käsikirjan kolmas versio on valmisteilla.

132 Jakhu – Freeland (eds) 2022.

133 Beard – Stephens (eds) 2024.

134 Dinstein – Dahl (eds) 2020.

135 Schmitt 2024.

merisodankäynnin oikeusääntöjä käsittelevä käsikirja ja ilmasodankäyntiä käsittelevä AMW käsikirja. Tanskan käsikirjassa on näiden lisäksi hyödynnetty ainakin 'Tallinnan käsikirjaa' sekä 'NIAC käsikirjaa'.¹³⁶

Punaisen ristin kansainväliseen komitean tutkimukset, käsikirjat ja muu aineisto

Punaisen ristin kansainväliseen komiteaan on viitattu tämän esiselvityksen aikana jo joitakin kertoja. ICRC:n sekä Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansallisten järjestöjen keskeisesti humanitaariseen tehtävänkuvaan kuuluu ehkäistä ja lievittää inhimillistä kärsimystä sekä suojella yksilöiden elämää, terveyttä ja kunnioitusta. ICRC:llä on sekä Geneven sopimukseen ja sen omaan perussääntöön perustuva kansainvälinen mandaatti, ja tämän mandaatin myötä kehittynyt erityinen asema suhteessa kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen.¹³⁷ ICRC toimii kansainvälisen humanitaarisen oikeuden suojelijana.¹³⁸

Osana ICRC:n mandaattien täytäntöönpanoa on ICRC:n alaisuudessa tehty useita tutkimuksia kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sääntöihin liittyen. Yhtenä merkittävimmistä ICRC:n tutkimuksista alalla voidaan pitää jo aiemmin mainittua kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tapaoikeustutkimusta vuodelta 2005.¹³⁹ Muita kansallisen käsikirjan valmistelun ja oikeussääntöjen selvittämisen tukena mahdollisesti huomioitavia julkaisuja ovat muun muassa ICRC:n mielipidekirjoitus 'How is the Term "Armed Conflict" Defined in International Humanitarian Law'¹⁴⁰ sekä julkaisut 'Guidelines on the Protection of the Natural Environment in Armed

136 Rynkeby Knudsen 2016, 119–120. Tanskan käsikirjassa kansainvälisiin asiantuntijakäsikirjoihin viitataan temaattisina käsikirjoina.

137 ICRC: Statutes of the International Committee of the Red Cross and Red Crescent Movement, adopted by the 25th International Conference of the Red Cross at Geneva in 1986, amended in 1951 and 2006 ('Kansainvälisen Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun liikkeen säännöstö'), 'Preamble'; ICRC: Statutes of the International Committee of the Red Cross, adopted at the assembly meeting on 21 December 2017, and entered into force on 1 January 2018; amended on 5 February 2025 ('ICRC:n säännöstö'), 'Preamble'.

138 Sandoz 1998. ICRC:n säädöksissä humanitaariseen oikeuteen ja ICRC:n rooliin humanitaarisen oikeuden suojelijana on kiteytetty ICRC:n säännöstön 4 artiklan 1 kohdan alakohtiin c) ja g).

139 Henckaerts – Doswald-Beck 2005a; Henckaerts – Doswald-Beck 2005b.

140 ICRC 2024.

Conflict,¹⁴¹ 'Handbook on International Rules Governing Military Operations'¹⁴² ja *Nils Melzerin* valmisteleva 'Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under IHL'.¹⁴³ Näiden tutkimusten lisäksi ICRC on myös toimittanut kommentaariversiot vuoden 1949 Geneven sopimuksista, joita on käytetty apuna Geneven sopimukseen perustuvien sääntöjen tulkinnassa ainakin Norjan, Ranskan ja Yhdysvaltojen käsikirjoissa.¹⁴⁴

Koska ICRC:n alaisuudessa toteutettava tutkimus on usein oikeussääntö- tai aihekohtaista, edellä mainittuja tutkimuksia ei ole tarkoitettu kattavaksi listaukseksi ICRC:n alaisuudessa toteutettavasta suhteellisen runsaasta aineistosta, vaan tarkoituksena on nostaa esiin yksittäisiä poimintoja humanitaarisen oikeuden alaan liittyvästä aineistosta.

Yleisesti aineistojen käytettävyydestä

Eri aineistotyyppien käytettävyyttä arvioitaessa on nähtävissä, että käsikirjan valmistelussa tulisi alkuun seurata tyyppillistä oikeuslähdeoppia, jossa ensimmäisen kerroksen luovat valtiota sitovat kansainväliset sopimukset ja näiden valmisteluaineisto sekä sopimukset ja kansainvälinen tapaoikeus. Valtiosopimusten ja kansainvälisen tapaoikeuden sääntöjä täydennetään ja tuodaan osaksi kansallista kontekstia *soft law*- ja viranomaisaineiston sekä valtiokäytäntöä ja kansallista oikeudellista mieltä ilmaisevien muiden aineistojen avulla.

Tilanteissa, joissa kansallista aineistoa ei ole riittävästi sääntöjen tulkinnan apuvälineiksi, hyödynnetään myös muuta kansainvälistä aineistoa, kuten valtiosopimusten valmisteluasiakirjoja, kansainvälisten tuomioistuinten ratkaisuja, kansainvälisiä käsikirjoja, tieteisoppia sekä kansainvälisten toimielinten ja -järjestöjen päätöksiä. Kansainvälistä aineistoa hyödynnettäessä on kuitenkin muistettava, että sääntöjen tulkinnat on tuotava osaksi kansallista tulkintakäytäntöä.

141 ICRC 2020. Suomennettu Ulkoministeriön toimesta: Punaisen Ristin Kansainvälinen Komitea 2020.

142 ICRC 2013.

143 Melzer 2009. Melzerin teosta on käytetty tukena niin Tanskan (ks. Rynkeby Knudsen 2016, 121) kuin myös Ranskan (Faure – Stamminger 2022, 115–116, alav. 291, 296) käsikirjojen valmistelussa.

144 Käyttöä on tunnustettu tarkastelemalla sanahakujen 'ICRC' ja 'commentary' tuloksia verokkikäsikirjoista.

5 Johtopäätökset

Tämän esiselvityksen tavoitteena on ollut kartoittaa kansallisten sodan oikeussääntöjen käsikirjojen valmisteluprosessissa huomioitavia seikkoja ja tunnistaa eri muotoja, joita kansalliset käsikirjat voivat ottaa. Esiselvityksen tarkoituksena on toimia tukiaineistona mahdollisessa tulevassa Suomen sodan oikeussääntöjen käsikirjan valmistelua koskevassa päätöksenteossa. Raportissa on arvioitu erityisesti sitä, miksi valtiot ovat päätyneet valmistelemaan kansallisia käsikirjoja sekä mitkä piirteet ja valinnat erottavat kansalliset käsikirjat toisistaan.

Esiselvityksen rajauksen ulkopuolelle ovat jääneet yksittäisiin sodan oikeussääntöihin liittyvät kysymykset. Siten myös yksittäisiin sääntöihin liittyvän varsinaisen kansallisen valtiokäytännön, oikeudellisen mielipiteen ja tietoisopin kartoitus ei ole kuulunut esiselvityksen laajuuteen. Sääntökohtainen tarkastelu tulee olemaan olennainen osa varsinaista kansallisen käsikirjan valmistelua, ja vaatii tässä toimeksiannon toteuttamiseen käytettävissä olleeseen verrattuna huomattavasti enemmän ajallisia resursseja. Liitteessä 1 esitetty rakenne voi auttaa mahdollisen suomalaisen käsikirjan valmisteluun osallistuvia sääntöjen systematisointiprosessin käynnistämisessä.

Useat eri valtiot – kuten vertailussa verrokkimaina toimineet Kanada, Norja, Ranska, Saksa, Tanska, Uusi-Seelanti, Yhdistynyt kuningaskunta ja Yhdysvallat – ovat päätyneet valmistelemaan kansallisia sodan oikeussääntöjen käsikirjoja osana kansainvälisessä tapaoikeudessa ja valtiosopimuksissa ilmaista tunnetuksi tekemisen (disseminaatio) velvoitetta. Koska tunnetuksi tekemisen velvoite kohdistuu ensi sijassa valtion toimivallan alaisiin toimijoihin, kuten asevoimien henkilöstöön, ovat kansalliset käsikirjat siten pääsääntöisesti valtion korkeimpien puolustushallinnon viranomaisten, kuten asevoimien korkeimman hallinnollisen elimen (Suomessa Puolustusvoimien pääesikunta, joka on hallinnollisissa asioissa puolustusministeriön alainen) tai puolustusministeriöiden, asevoimien käyttöön valmistelemia asiakirjoja.

Suomessa ei tällä hetkellä ole käytössä kansallista sodan oikeussääntöjen käsikirjaa tai muita siihen rinnastettavissa olevia viranomaisten julkaisemia asiakirjoja. Suomalaisilla sodan oikeussääntöjen yleisteoksilla on vahva taipumus käsitellä oikeussääntöjä yleisellä kansainvälisoikeudellisella tasolla, jolloin kansallisen

valtiokäytännön ja *opinio juriksen* ilmaisut jäävät puuttumaan. Vaikka viranomaisten julkaisemien asiakirjakokoelmien – kuten ulkoministeriön Sodan oikeussäännöt -asiakirjakokoelma – kaltaiset teokset ovat merkittävä lisä ja tukiaineisto kansallisille kansainvälisen humanitaarisen oikeuden käsikirjoille, eivät ne toteuta kansallisten käsikirjojen keskeisintä tehtävää eli ilmaise kansallista ymmärrystä kansainvälisestä humanitaarisesta oikeudesta.

Kansallisilla käsikirjoilla on pääsääntöisesti kolme eri roolia. Käsikirjat voivat välittää valtion kantaa sodan oikeussääntöjen tulkinnasta ('poliittinen asiakirja'), kuvata asevoimien henkilöstölle, kuinka sodan oikeussäännöt tulee ottaa huomioon sotilaallisia toimintoja suunniteltaessa ja toteuttaessa ('operatiivinen asiakirja'), ja ne voivat toimia sodan oikeussääntöjen opetusta tukevana aineistona. Vaikka kansalliset käsikirjat voivat toteuttaa kaikkia näitä kolmea tehtävää, on käsikirjoissa havaittavissa vaihtelua, jonka perusteella voidaan arvioida joidenkin käsikirjojen painottuvan enemmän poliittisen kuin operatiivisen käytettävyyden puolelle. Useat poliittisesti painottuvat käsikirjat kuuluvat maille, joilla on käytössään moniportainen kansallinen sodan oikeussääntöjen asiakirjahierarkia. Operatiivisesti hyödynnettävät kansalliset käsikirjat puolestaan usein ilmentävät pyrkimystä muodostaa suppeampi asiakirjahierarkia yhdistämällä moniportaisen mallin eri tasoja, vähentäen viranomaisten tarvetta useille käsikirjoille tai ohjeille. Käsikirjan tehtävän painotus vaikuttaa siihen kenen katsotaan olevan käsikirjan ensisijainen kohderyhmä ja kenen on asianmukaisinta toimia käsikirjan 'omistajana' ja julkaisijana.

Tämän esiselvityksen puitteissa ei ole ollut tarkoituksenmukaista toteuttaa arviointia siitä, painottuuko Suomen tarve poliittisen, kansallista kantaa ilmentävän käsikirjan vai operatiivisen, ohjeita antavan käsikirjan puolelle.

Suomessa ensisijainen tarve poliittisesti käytettävän käsikirjan valmistelulle voidaan katsoa olevan ulkoministeriöllä. Käsikirja vahvistaisi Suomen sitoutumista kansainväliseen sääntöpohjaiseen järjestelmään ja kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen ilmaisemalla kansallista valtiokäytäntöä ja oikeudellista mielipidettä. Oikeudellista mielipidettä ilmaisevana asiakirjana käsikirjan tulee kuitenkin pyrkiä perustelemaan säännön tulkintaan ja käytännön soveltamiseen vaikuttavat seikat samoin kuin niihin mahdollisesti liittyvät politiikkalinjaukset.

Puolustusvoimilla voidaan arvioida olevan poliittiseen asiakirjaan verrattuna suurempi tarve operatiiviseen toimintaan soveltuvalla käsikirjalla. Operatiivisen käsikirjan tulisi asevoimien toimintoja sitovien sääntöjen lisäksi ilmaista selkeästi, kuinka oikeussääntöjä on tulkittava osana operatiivista päätöksentekoa. Kuten edellä on mainittu, Suomessa tehtäviensä ja tarpeidensa puolesta tällaisen operatiivisen kansallisen käsikirjan valmistelun osalta keskeisiä tahoja ovat

puolustushallinnon toimijat ja UM. On hyvä huomioida, että käsikirjan toimeksianto, valmistelu ja julkaisu voivat myös tapahtua keskeisten viranomaisten välisenä yhteistyönä.

Esiselvityksessä on myös esitetty huomioita muista valmisteluun vaikuttavista valinnoista. Näitä ovat esimerkiksi käsikirjassa käsiteltävät oikeudenalat, käsikirjan valmistelun organisointi, päivitystarpeen huomioiminen ja päivitysprosessin suunnittelu. Myös mahdollista valmistelussa hyödynnettävää aineistoa on kartoitettu lyhyesti.

Tämän esiselvityksen perusteella erityisesti Suomen kansallisen sodan oikeussääntöjen käsikirjan puute ja muutokset sekä puolustusyhteistyössä että turvallisuusympäristössä puoltavat käsikirjan valmistelun käynnistämistä. Kansallisen käsikirjan valmistelu ja käsikirjan ajantasaisuuden varmistamiseksi luotavat järjestelmät ovat yksi käytettävissä oleva keino sitouttaa valtio pitkäaikaisesti kehittämään sodan oikeussääntöjen kansallista ja kansainvälistä tulkintakäytäntöä sekä vahvistaa Suomen asemaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden ja kansainvälisen järjestelmän puolustajana.

Lähteet

Kansalliset käsikirjat

B-GJ-005-104/FP-021, Law of Armed Conflict at the Operational and Tactical Levels, issued on authority of the Chief of Defence Staff [Office of the Judge Advocate General (JAG), National Defence: Canada 2001]. ('B-GJ-005-104/FP-021').

Department of Defence Law of War Manual (*June 2015*) [Office of General Counsel, Department of Defence: Washington 2015]. ('DoD Manual 2015').

Department of Defence Law of War Manual (*June 2015, Updated May 2016*) [Office of General Counsel, Department of Defence: Washington 2016a]. ('DoD Manual 2016a').

Department of Defence Law of War Manual (*June 2015, Updated December 2016*) [Office of General Counsel, Department of Defence: Washington 2016b]. ('DoD Manual 2016b').

Department of Defence Law of War Manual (*June 2015, Updated July 2023*) [Office of General Counsel, Department of Defence: Washington 2023]. ('DoD Manual 2023').

DM 69 (2 ed) Volume 4, Manual of Armed Forces Law Volume 4: Law of Armed Conflict [Directorate of Legal Services (DLS), Headquarters New Zealand Defence Force (HQNZDF): Wellington 2017]. ('DM 69 (2 ed) Vol 4').

Faure, Camille – Stamminger, Rudolph (eds): (2022), Manuel de droit des opérations militaires [Ministère des Armées: France 2022].

Faure, Camille – Stamminger, Rudolph (eds), Gautier, Jonathan (trs): Manual of the Law of Military Operations [French Ministry of Armed Forces: France 2022].

Forsvaret: Manual i Krigens Folkerett (2nd ed) [2025].

Forsvaret: Manual i Krigens Folkerett [2013].

Law of Armed Conflict – Manual [Bundesministerium der Verteidigung 2013].

Norwegian Armed Forces, Manual of the Law of Armed Conflict [Chief of Defence: Oslo 2018].

Rynkeby Knudsen, Jes (ed.): Militærmanual om folkeret i internationale militære operationer [Forsvarsministeriet, Forsvarskommandoen: København 2016a].

Rynkeby Knudsen, Jes (ed.): Military Manual on international law relevant to Danish armed forces in international operations [Danish Ministry of Defence, Defence Command Denmark: Copenhagen 2016b].

UK Ministry of Defence: The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict (JSP 383), promulgated as directed by the Chiefs of Staff [Joint Doctrine and Concepts Centre (JDCC): Swindon 2004]. ('JSP 383').

Zentrale Dienstvorschrift 15/2 Humanitäres Völkerrecht in bewaffneten Konflikten – handbuch [Bundesministerium der Verteidigung 1992]. ('ZDv 15/2').

Zentrale Dienstvorschrift A-2141/1, Version 3, Humanitäres Völkerrecht in bewaffneten Konflikten [Bundesministerium der Verteidigung 2018]. ('ZDv A-2141/1').

Kirjallisuus

Arnold, Roberta: "Military Manuals and Criminal Provisions of the LOAC: The Swiss Example", teoksessa Hayashi, Nobuo (ed): National Military Manuals on the Law of Armed Conflict, Forum for International Criminal and Humanitarian Law [International Peace Research Institute (PRIO): Oslo 2008].

Beard, Jack – Stephens, Dale (eds): The Woomera Manual on the International Law of Military Space Operations [Oxford University Press: Oxford 2024].

Bellinger, John B – Haynes, William J II: "A US government response to the International Committee of the Red Cross study Customary International Humanitarian Law", 89(866) International Review of the Red Cross 443.

Dinstein, Yoram – Dahl, Arne W (eds): Oslo Manual on Select Topics of the Law of Armed Conflict: Rules and Commentary [SpringerOpen: Cham 2020].

Doswald-Beck, Louise (ed.): San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea, prepared by International Lawyers and Naval Experts Convened by The International Institute of Humanitarian Law [Grotius Publications, Cambridge University Press: Cambridge 1995].

Dunlap, Charles J: "Law of War Manuals and Warfighting: A Perspective", 47(2) Texas International Law Journal 2012, 265.

Dunlap, Charles J: "The DoD Law of War Manual and its Critics: Some Observations", 92 International Law Studies 2016, 85.

Fenrick, William H: "Reflections on the Canadian Experience with Law of Armed Conflict Manuals", teoksessa Hayashi, Nobuo (ed): National Military Manuals on the Law of Armed Conflict, Forum for International Criminal and Humanitarian Law [International Peace Research Institute (PRIO): Oslo 2008].

Garraway, Charles: "Military Manuals, Operational Law and the Regulatory Framework of the Armed Forces" teoksessa Hayashi, Nobuo (ed): National Military Manuals on the Law of Armed Conflict, Forum for International Criminal and Humanitarian Law [International Peace Research Institute (PRIO): Oslo 2008].

Garraway, Charles: "The Use and Abuse of Military Manuals", 7 Yearbook of International Humanitarian Law 2005, 425.

Ghiba, Mădălina-Daniela: "Hard Law and Soft Law in International Humanitarian Law", 15(2) International Scientific Conference "Strategies XXI" 200 [Carol I National Defence University: Bucharest 2019], 204.

Gill, Terry D – Fleck, Dieter – Boothby, William H – Vanheudsen, Alfons (eds): Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations, prepared by an International Group of Experts at the Invitation of the International Society for Military Law and the Law of War [Cambridge University Press: Cambridge 2017].

Hayashi, Nobuo (ed): National Military Manuals on the Law of Armed Conflict, Forum for International Criminal and Humanitarian Law [International Peace Research Institute (PRIO): Oslo 2008].

Hayashi, Nobuo: "Introduction", teoksessa Hayashi, Nobuo (ed): National Military Manuals on the Law of Armed Conflict, Forum for International Criminal and Humanitarian Law [International Peace Research Institute (PRIO): Oslo 2008].

Henckaerts, Jean-Marie – Doswald-Beck Louise (eds): Customary International Humanitarian Law – Volume I: Rules [Cambridge University Press: Cambridge 2005a].

Henckaerts, Jean-Marie – Doswald-Beck Louise (eds): Customary International Humanitarian Law – Volume 2: Practice [Cambridge University Press: Cambridge 2005b].

Henckaerts, Jean-Marie: "Study on customary international humanitarian law: A contribution to the understanding and respect for the rule of law in armed conflict", (857) International Review of the Red Cross 2005, 175.

HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare (Bern 15 May 2009), program on Humanitarian Policy and Conflict Research at Harvard University [Harvard University: Cambridge, MA 2010].

ICRC: Handbook on International Rules Governing Military Operations [ICRC: Geneva 2013].

ICRC: Guidelines on the Protection of the Natural Environment in Armed Conflict [ICRC: Geneva 2020].

ICRC: How is the Term "Armed Conflict" Defined in International Humanitarian Law [ICRC: Geneva 2024].

Jakhu, Ram S – Freeland, Steven (eds): McGill Manual on International Law Applicable to Military Uses of Outer Space: Volume I - Rules [Centre for Research in Air and Space Law: Montreal 2022].

Kraska, James – Letts, David – Pedrozo, Raul – Heintschel Von Heinegg, Wolff (eds): Newport Manual on the Law of Naval Warfare, 101 International Law Studies 2023.

Kraska, James – Letts, David – Pedrozo, Raul – Heintschel Von Heinegg, Wolff (eds): Newport Manual on the Law of Naval Warfare (2nd ed), 105 International Law Studies 2025.

Melzer, Nils: Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities Under International Humanitarian Law [ICRC: Geneva 2009].

Parkkari, Juhani: Sodan oikeussäännöt [Tietosanoma: Helsinki 2018].

Punaisen Ristin Kansainvälinen Komitea: Suuntaviivat luonnonympäristön suojelemiseksi aseellisissa selkkauksissa [ICRC: Geneva; Ulkoministeriö: Helsinki 2020].

Reisman, Michael – Lietzau, William: "Moving International Law from Theory to Practice: The Role of Military Manuals in Effectuating the Law of Armed Conflict", 64 *International Law Studies* 2008.

Rosén, Gunnar – Parkkari, Juhani: *Sodan lait: käsikirja* [Edita: Helsinki 2004].

Rosén, Gunnar: *Sodan lait: käsikirja* (2. tark. p.) [Suomen Punainen Risti: Helsinki 1993].

Rosén, Gunnar: *Sodan lait: käsikirja* [Suomen Punainen Risti: Helsinki 1988].

Schmitt, Michael N (ed.): *Tallinn Manual 2.0 on The International Law on Cyber Operations, the NATO Cooperative Cyber Defence Center of Excellence* [Cambridge University Press: New York 2017].

Schmitt, Michael N (ed.): *Tallinn Manual on The International Law on Cyber Warfare, the NATO Cooperative Cyber Defence Center of Excellence* [Cambridge University Press: Cambridge 2013].

Schmitt, Michael N – Watts, Sean: "State Opinio Juris and International Humanitarian Law Pluralism", 91 *International Law Studies* 2015, 171.

Schmitt, Michael N – Garraway, Charles HB – Dinstein, Yoram (eds): *The Manual on Law of Non-International Armed Conflict, With Commentary* [International Institute of International Humanitarian Law: San Remo 2006].

Schmitt, Michael N: "Military Necessity and Humanity in International Humanitarian Law: Preserving the Delicate Balance", 50(4) *Virginia Journal of International Law* 2010, 795.

Takamaa, Kari T: "Kansainväliset sodan oikeussäntöjen käsikirjat (*manuals*) oikeuslähteinä ja valtiokäytännössä I", teoksessa Takamaa, Kari T – Huttunen Jyri – Nieminen Irina (toim.): *Käsikirjoista käytäntöön: kirjoituksia sota-oikeuden periaatteista ja niiden käytännön ulottuvuuksista, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos Julkaisusarja 2: Tutkimuselosteita nro 9* [Maanpuolustuskorkeakoulu: Helsinki 2025].

Takamaa, Kari T: "Sodankäyntiä järjestävän kansainvälisen oikeuden muutos – onko mikään muuttunut?", teoksessa Raitasalo, Jyri ja Sipilä, Joonas (toim.): *Muuttuva sota*, [Maanpuolustuskorkeakoulu: Helsinki 2005].

Turns, David: "Military Manuals and the Customary Law of Armed Conflict", teoksessa Hayashi, Nobuo (ed.): National Military Manuals on the Law of Armed Conflict, Forum for International Criminal and Humanitarian Law [International Peace Research Institute (PRIO): Oslo 2008].

Tuura, Heini: "Finland's Changing Stance on Armed Measures: How Does it Correspond to International Law?", 87 Nordic Journal of International Law 2018, 154.

Väljataga, Ann: Tracing opinio juris in National Cyber Security Strategy Documents [NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE): Tallinn 2018].

Asiakirja-aineisto ja viranomaisjulkaisut

Army Code 71130, A Soldier's Guide to the Law of Armed Conflict.

BR 3012, Handbook on the Law of Maritime Operations (ei julkisesti saatavilla).

Dir.2007:134, Folkrätten i väpnad konflikt - en översyn av hur den internationella humanitära rätten har genomförts i Sverige.

DoD Directive 2311.01, DoD Law of War Program (Publication July 2, 2020).

HE 56/2025 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle jalkaväkimiinojen käytön, varastoinnin, tuotannon ja siirron kieltämisestä ja niiden hävittämisestä tehdyn yleissopimuksen irtisanomiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi.

ICRC: Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement, adopted by the 25th International Conference of the Red Cross at Geneva in 1986, amended in 1951 and 2006.

ICRC – Swiss Federal Department of Foreign Affairs: The Montreux Document on pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict [ICRC: Geneva 2009].

ICRC: Statutes of the International Committee of the Red Cross, adopted at the assembly meeting on 21 December 2017, and entered into force on 1 January 2018; amended on 5 February 2025.

Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field, prepared by Francis Lieber, promulgated as General Orders No. 100 by President Lincoln, 24 April 1863 [Adjutant Generals Office: Washington].

Ministère des Armes: Droit international appliqué aux opérations dans le cyberspace [2019] <www.defense.gouv.fr/sites/default/files/ministere-armees/Droit%20international%20appliqu%C3%A9%20aux%20op%C3%A9rations%20dans%20le%20cyberespace.pdf> luettu 23. syyskuuta 2025.

Puolustusvoimat: Sotilaan käsikirja 2024 [Pääesikunta: Helsinki 2024].

Ranska: 'International Law Applied to Operations in Cyberspace' [2021] <<https://documents.unoda.org/wp-content/uploads/2021/12/French-position-on-international-law-applied-to-cyberspace.pdf>> luettu 23. syyskuuta 2025.

Rettelsesblad 1 [Forsvaret 2018] <www.forsvaret.dk/globalassets/fko---forsvaret/dokumenter/publikationer/-militaermanual-2017---revision-rettelsesblad-1-.pdf> luettu 30. syyskuuta 2025.

SOU 2010:72, Bilaga 7, Svensk manual i humanitär rätt m.m.

SOU 2010:72, Folkrätt i väpnad konflikt.

The Norwegian Ministry of Defense: 'Norway Pledge on Updating the Manual of the Law of Armed Conflict', Red Cross and Red Crescent Statutory Meetings, 33rd International Conference [2020] <<https://rcrcconference.org/fr/pledge/norway-pledge-on-updating-the-manual-of-the-law-of-armed-conflict/>> luettu 19. syyskuuta 2025.

UK Ministry of Defence: Aide Memoire on the Law of Armed Conflict (JSP 381). ('JSP 381').

Ulkoasiainministeriö: Kansainvälisiä ihmisoikeusasiakirjoja II: Sodan oikeussäännöt [Ulkoasiainministeriö: Helsinki 1981].

Ulkoasiainministeriö: Sodan oikeussäännöt [Ulkoasiainministeriö: Helsinki 1997].

Ulkoasiainministeriö: Sodan oikeussäännöt, Ulkoasiainministeriön julkaisu 5/2015 [Ulkoasiainministeriö: Helsinki]. ('Ulkoasiainministeriö 2015a').

Ulkoasiainministeriö: Humanitaarinen tapaoikeus: Johdatus Punaisen Ristin Kansainvälisen Komitean kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta koskevaan tutkimukseen, Ulkoasiainministeriön julkaisuja 9/2015 [Ulkoasiainministeriö: Helsinki 2015]. ('Ulkoasiainministeriö 2015b').

Ulkoministeriö: Kansainvälinen oikeus kyberympäristössä: Suomen kansallisia kantoja [Ulkoministeriö: Helsinki 2020] <<https://um.fi/documents/35732/0/Kyberkan-natPDF-FI.pdf/c69fce1e-5753-3731-0b46-356b8216df51?t=1603097434415>> luettu 5. syyskuuta 2025.

UNGA, A/RES/2444(XXIII), Respect for human rights in armed conflicts (19 Dec 1968).

Valtioneuvosto: Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, Valtioneuvoston julkaisuja 2024:33 [Valtioneuvosto: Helsinki 2024].

Oikeuskäytäntö

Prosecutor v Tadić, ICTY Appeals Chamber, IT-94-1-A (2 October 1995).

The Public Committee against Torture in Israel et al. v. The Government of Israel et al, Israeli Supreme Court (13 December 2006).

Prosecutor v Fofana, Special Court for Sierra Leone Appeals Chamber, SCSL-04-14-A (28 May 2008).

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America), ICJ GL No 70 (27 June 1986).

Verkkoaineisto

Cox, Brian: "Critical Analysis of the "Living Document" Series: Maintaining the Integrity of the DoD Law of War Manual as a Tool for Military Practitioners, Part I" [Lawfare 1 March 2024] <<https://sites.duke.edu/lawfire/2024/03/01/brian-cox-on-a-critical-analysis-of-the-living-document-series-maintaining-the-integrity-of-the-dod-law-of-war-manual-as-a-tool-for-military-practitioners-part-i/>> luettu 1. syyskuuta 2025.

Dehn, John: "The DOD Law of War Manual's Potential Contribution to International Law" [Just Security 16. heinäkuuta 2015] <www.justsecurity.org/24675/dod-law-war-manuals-potential-contribution-international-law/> luettu 30. syyskuuta 2025.

Dupenloup, Mickaël: "A New Silenius Box: The French Manual on the Law of Military Operations" [*Articles of War* 21. kesäkuuta 2023] <<https://lieber.westpoint.edu/new-silenus-box-french-manual-law-military-operations/>> luettu 23. syyskuuta 2025.

Edinburgh Law School: "Professor Nehal Bhuta commissioned to revise UK's Law of War Manual" (*Edinburgh Law School* 14 November 2024) <www.law.ed.ac.uk/news-events/news/professor-nehal-bhuta-commissioned-revise-uks-law-war-manual> luettu 1. syyskuuta 2025.

International Committee of the Red Cross (ICRC) (2014): "Advisory Service on International Humanitarian Law: National Committees and Other National Bodies on International Humanitarian Law" <www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/table-of-national-ihl-committees-icrc-eng_0.pdf> luettu 5. syyskuuta 2025. ('ICRC 2014').

Koskenniemi, Martti – Kari, Ville: "kansainvälinen tapaoikeus" [*Tieteen termipankki* 10. kesäkuuta 2020] <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:kansainvälinen_tapaoikeus> luettu 16. syyskuuta 2025.

Reiss Center on Law and Security (n.d.): "A Living Document: Strengthening the DoD Law of War Manual" <www.lawandsecurity.org/living-document/> luettu 1. syyskuuta 2025.

Revision Programme for the UK Manual of the Law of Armed Conflict (JSP 383) <<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a74dd2d40f0b65c0e845188/20100730RevisionProgrammeforUKLOACManual.pdf>> luettu 2. syyskuuta 2025.

Safe Schools Declaration <<https://ssd.protectingeducation.org/safe-schools-declaration-and-guidelines-on-military-use/>> luettu 25. syyskuuta 2025.

Sandoz, Yves: "The International Committee of the Red Cross as guardian of international humanitarian law" [1998] <www.icrc.org/en/article/guardian-international-humanitarian-law> luettu 23. syyskuuta 2025.

Schmitt, Michael N: "Lieber Studies Making and Shaping LOAC Volume – The Status and Influence of Expert Manuals" [*Articles of War* 21. kesäkuuta 2024] <<https://lieber.westpoint.edu/status-influence-expert-manuals/>> luettu 29. heinäkuuta 2025.

UK Ministry of Defence: "The manual of the law of armed conflict: amendments (JSP 383)" [2014] <www.gov.uk/government/publications/the-manual-of-the-law-of-armed-conflict-amendments-to-the-text>, luettu 2. syyskuuta 2025.

UK Ministry of Defence: MOD Information Rights Team, ref no. FOI2023/03403 <www.whatdotheyknow.com/request/documents_and_updates_related_t/response/2496880/attach/3/20231215%20FOI2023%2003403%20Gibbons%20JSP%20383%20398%20amendments%20Rev.pdf?cookie_passthrough=1> luettu 2. syyskuuta 2025.

Ulkoministeriö: "Kansainvälinen oikeus: kansainvälinen humanitaarinen oikeus" <<https://um.fi/kansainvalinen-oikeus>> luettu 5. syyskuuta 2025. ('Ulkoministeriö 2025').

Liite 1. Suomen kansallisen sodan oikeussäntöjen käsikirjan sisällyshahmotelma

I Perusteet

1. Sodan oikeussäntöjen soveltamisala
2. Keskeiset periaatteet

II Henkilöllinen ulottuvuus

3. Asevoimat ja taistelijat
4. Suojellut henkilö- ja väestöryhmät
5. Vahingoittuneet, sairaat, haaksirikkoutuneet, kaatuneet ja kadonneet
6. Sairaanhoidosta, hengellisestä huollosta ja humanitaarisesta avustuksesta vastaavat henkilöt ja järjestöt
7. Vapaudenmenetys
8. Siviilit, siviiliväestö ja väestönsuojelu

III Sodankäynti

9. Sodankäyntimenetelmät
10. Hyökkääminen ja sotilaallisten toimintojen kohdistaminen
11. Aseet
12. Merisota
13. Ilmasota
14. Kybersodankäynti
15. Avaruus
16. Selkkauksen osapuolten välinen kommunikaatio ja sopimukset

IV Miehitys

V Puolueettomuus

VI Kansainvälistä luonnetta vailla olevat aseelliset selkkaukset

VII Sodan oikeussäntöjen täytäntöönpano ja valvonta

**Ulkoministeriön
julkaisuja**

2025:9

ISSN PDF 2737-0844
ISBN PDF 978-952-281-394-7